

DRŽAVNI ARHIV U BJELOVARU

Martina Krivić Lekić i Magdalena Đurasek

Etnografska spomenica - Raven

Biblioteka

ARHIVSKA SPOMENICA

Bjelovar, 2018.

SADRŽAJ

Predgovor	3
Arhivsko gradivo škola	5
Reforma školstva u Banovini Hrvatskoj	7
O Etnografskoj spomenici	13
Prijepis originala	22
Predmet: Upute za vođenje »Etnografske spomenice«	22
<i>Spomenica</i>	24
(I. Priroda (narav) oko čovjeka)	24
II. Tjelesni ustroj naroda	27
III. Jezik	30
IV. Životne potrebštine	30
Preslik originala	38
Literatura	81

PREDGOVOR

Ovo izdanje nastalo je kao plod suradnje Državnog arhiva u Bjelovaru i Odjela za etnologiju i antropologiju Sveučilišta u Zadru. U okviru dvaju kolegija, *Stručna praksa i Stručna praksa i terensko istraživanje*, studentica etnologije Magdalena Đurasek provela je tijekom 2017. godine dvadeset dana u Arhivu. Upoznala se s radom ustanove, arhivskim gradivom i praktičnim radom prepisujući Etnografsku spomenicu mjesta Raven. Taj prijepis, napravljen detaljno i profesionalno, i Magdalenin entuzijazam da napiše osvrt na tekst spomenice, bili su izvrsna podloga za pripremu izdanja koja se nalazi pred Vama.

Upravo ta uspješna suradnja ukazala nam je na neiskorišteni potencijal spomenice. Posljedica suradnje i dobre komunikacije, uz konkretno davanje zadatka studentici, bila je više-struka korist za sve koji su sudjelovali. Arhiv, kojemu nedostaje stručnih djelatnika za poslove koji nisu primarna djelatnost ustanove, uspio je objaviti vrijedno gradivo i približiti se svojim korisnicima i istraživačima. Odjel za etnologiju i antropologiju stekao je partnera u ispunjavanju ciljeva kolegija stručne prakse i stvorio preduvjet za kvalitetnu praksu budućim studentima. Za samu studenticu vjerujem da je ova praksa bila vrijedno iskustvo jer se kroz praktičan rad i komunikaciju s djelatnicima Arhiva, upoznala s radom ustanove u kulturi te uz mentorstvo izradila konkretan rad. Ipak, najveću korist objavljivanja ovog izdanja imat će lokalna zajednica kojoj će biti vraćen dio njihove prošlosti.

Ova suradnja omogućila je i proširivanje izdavačke djelatnosti Arhiva pokretanjem biblioteke *Arhivske spomenice*. U okviru nove biblioteke bit će objavljivani prijepisi vrijednih spomenica, etnografskih i školskih, koje se čuvaju u spremištima. Arhivsko gradivo, pohranjeno u arhivima, nerijetko ostane neotkriveno i tako nedostupno onima kojima bi moglo biti od koristi. Iako državni arhivi objavljaju prijepise i preslike izvornog arhivskog gradiva, količina gradiva koja je pohranjena u spremištima daleko premašuje mogućnosti ustanove da gradivo pripremi i objavi. Izvorno arhivsko gradivo etnološke i kulturno-povjesne tematike svjedoči o kulturnoj baštini koja upravo objavlјivanjem postaje dostupna široj javnosti, ponajprije regiji kojoj pripada. Ova knjiga vidi svoju publiku u budućim studentima, kulturnim djelatnicima, članovima KUD-ova, voditeljima baštinskih organizacija, tradicijskim entuzijastima i zaljubljenicima u lokalnu baštinu, pa i učiteljima koji vode školske sekcije temeljene na baštini. Cilj knjige je dati osnovu za daljnje istraživanje i korištenje baštine te biti poticaj manjim sredinama da bilježe i čuvaju svoju kulturu.

Martina Krivić Lekić, dipl. povjesničar i etnolog

79

SPOMENICA

Opće pučke škole
u Ravnу.

Naslovnička Spomenice škole Raven¹

Arhivsko gradivo škola

Spremišta Državnog arhiva u Bjelovaru čuvaju ukupno 1 326 fondova i zbirki arhivskog gradiva u količini od 4 680,88 dužnih metara. Znatan dio gradiva odnosi se na gradivo prosvjetnih ustanova, od čega je čak 248 fondova osnovnih škola. Razlog tomu je akvizicijska politika arhiva koji je u razdoblju od 1970. godine do 2007. godine aktivno preuzimao gradivo škola iz svoje nadležnosti. Predano gradivo većim je dijelom iz razdoblja druge polovice 19. stoljeća do 1970-ih godina. Ono najstarije gradivo sačuvano je fragmentarno, a postotak sačuvanosti povećava se s gradivom nastalim nakon 1945. godine.

Vrsta i količina dokumentacije koju su škole stvarale tijekom godina, mijenjala se ovisno o razdoblju i propisima koju su bili na snazi. Prvi zakon o školstvu koji je propisao obvezu pohađanja osnovne četverogodišnje škole, bez obzira na stalež i vjeru, donesen je 1874. godine.² Zatim slijedi niz naredbi koje su propisivale način rada škola te dokumentaciju o polaznicima i nastavi, koju je bilo nužno voditi. Tako se primjerice vođenje školskih spomenica propisuje *Na - redbom glede školskih spomenica* tek u svibnju 1880. godine.³ Školske spomenice bile su podijeljene u dvije cjeline - na povijest mjesta i samu školsku spomenicu u kojoj je trebalo utvrditi povijest školstva u mjestu. Na to se nastavljao školski ljetopis - kronologija koja se sastojala od podataka o zgradama, nastavama i statistikama o polaznicima, a trebao ju je voditi učitelj koji je upravljao školom. Uz školske podatke nerijetko su u spomenice upisivani važniji događaji u mjestu, državi i svijetu, koje je pokoji marljiviji učitelj smatrao bitnima za zapisati. Stoga su školske spomenice postale vrijedan izvor za istraživanje, ne samo povijesti školstva, nego i prošlosti manjih sredina koje su do nedavno, u najvećoj mjeri, bile na marginama istraživača.

Vođenje posebne vrste spomenice, etnografske, u svrhu zapisivanja građe o seljačkoj - narodnoj kulturi, pojavilo se osnivanjem Banovine Hrvatske. Iako su joj namjena i sadržaj bili drugačiji od školske spomenice, obje su često pisane ili umetane u istu knjigu. To je u konačnici značilo i očuvanje samog oblika opisa koji je zahtijevala etnografska spomenica.

U prošlosti su etnografske i školske spomenice vodili učitelji, nerijetko jedine obrazovane osobe u selu, koji su ponekad bili jedini kroničari mjesta u kojemu su službovali. Iz samih zapisu moguće je iščitati kako su ljudi živjeli te koje su okolnosti utjecale na njihove sudbine. Upravo zbog svoje jedinstvenosti i količine podataka, ovo arhivsko gradivo vrijedan je izvor za poznавanje kulturne povijesti i baštine manjih zajednica.

---

1 HR-DABJ-893 Osnovna škola Raven, Spomenica škole

2 Zakon ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji od 14. listopada 1874., Cuvaj, A. Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije: Od najstarijih vremena do danas. Sv. VI. Zagreb, 1911., 435 - 454.

3 Cuvaj, A. Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije: Od najstarijih vremena do danas. Sv. VII. Zagreb, 1911., 88.

BANSKA VLAST BANOVINE HRVATSKE, ODJEL ZA PROSVJETU II
U ZAGREBU

Odsjek za seljačku prosvjetu

Broj 20121/II. 1940.

Predmet: Upute za vođenje »Etnografske spomenice«.

Sl. 1

Vođenje »Etnografske spomenice« propisano je Naredbom Bana banovine Hrvatske br. 6118-II od 24. I. 1940. U toj Naredbi istaknuto je, da se seljačka kultura najuspješnije istražuje po »Osnovi za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu« od Dra Antuna Radića. Da taj rad bude što uspješniji, neka se istraživači drže i ovih uputa:

Dr. Antun Radić nije svojom osnovom htio stvoriti šablonu, nego je hotice dao samo okosnicu, koja u pitanjima i uputama iscrpljuje u najglavnijim točkama nepregledno blago tradicija, starijih i novijih, koje se u narodu nalaze još održane žive ili samo u tragovima, odnosno u sjećanju. »Osnova« je rukovodstvo za rad. Ona podsjeća onoga, koji proučava narodni život — bio to laik ili iskusni narodoznanac — da što važnijega ne propusti i daje mu praktičke upute, kako će ispitivati i bilježiti narodoznanstvenu građu.

»Osnova« opisuje 1600 pitanja. Sabirač treba da na sva pitanja nađe odgovor, ako hoće da sakupljena građa bude što polpunija i točnija. No tko hoće uspješno sakupljati građu, mora osim spomenutih pitanja proučiti i »Način sabiranja građe o narodnom životu« (str. 68 u I. knjizi »Sabranih djela« Dra Antuna Radića, odnosno str. 78. u »Osnovi«, izdanje »Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«), zatim »Potanji način kod pojedinih pitanja« (str. 72., odnosno 81. ibid.), »Narod o sebi« (str. 93. u »Sabranim djelima«), a također i rasprava »Narod« (str. 103.). Za olakšanje kod sređivanja sakupljene građe dobro bi bilo, da sabirač pročita barem dio građe skupljene po »Osnovi«, a izdane u »Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena« (izdanje »Jugoslavenske akademije«, knj. 2. do 10., 12., 13., 16., 19. i t. d.).

»Osnova« razdijeljena je u tri odjela, a odjeli u razdjеле i dijelove. U »Prvom odjelu« razvrstana su pitanja na tri razdjela: »I. Priroda (narav) oko čovjeka«, »II. Tjelesni ustroj naroda« i »III. Jezik«. Na većinu ovih pitanja može odgovoriti sam sabirač, pogotovo, ako boravi dulje vremena u tom kraju. Ukoliko mu ne bi bili dovoljno poznati pojedini nazivi, neka pita kojega starijeg seljaka ili seljakinju, ali ne direktno, nego neka ga u razgovoru dovede na ono, što želi čuti, t. j. da ne bi pitanjem sugerirao i odgovor.

U »Drugom odjelu« ima mnogo više pitanja, nego li u »Prvom«. Što ima sabirač istražiti, kažu mu naslovi razdjela: »Životne potrebštine« i »Rad«. U »Dodatku« spominju se poslovi koji su u vezi s narodom (seljakom), ali ih on sam ne obavlja.

»Treći odjel« opisuje pitanja, koja se odnose na duševnu narodnu kulturu. Razdijeljen je na tri dijela: »Narodno srce«, »Narodna duša« i »Narodna pamet (um)«, a svaki opet na razdjеле. Ovaj je odjel najopsežniji, a od sabirača traži, da već bolje pozna narod, kako bi uspio doći do odgovora na pitanja, koja su ovdje postavljena.

Reforma školstva u Banovini Hrvatskoj

Za razumijevanje nastanka okolnosti u kojima se počeo pridavati veći značaj bilježenju narodnog života i kulture te uvođenje pisanja etnografskih spomenica, važno je poznavati društveno-političko stanje u tadašnjoj Hrvatskoj. Položaj Hrvata unutar državnopravnih okvira Kraljevine Jugoslavije i prvi pokušaj rješavanja tzv. hrvatskog pitanja uopće, uređen je Uredbom o Banovini Hrvatskoj, donesenoj 26. kolovoza 1939. godine.⁴ Banovina je dobila predstavničko tijelo (Sabor), koje je uz kralja moglo donositi propise, samostalnu vladu na čelu s banom, odgovornim Hrvatskom saboru. Tim činom otvorena su vrata za promicanje hrvatske povijesti i afirmaciju identiteta koji se najbolje ogledao u seljačkoj, narodnoj kulturi. Do kraja 1939. godine uredena je banska vlast⁵ te je ustrojeno 11 odjela. Unutar Odjela za prosvjetu oformljen je Odsjek za seljačku prosvjetu kao jedan od 5 odsjeka. U nadležnosti je imao „*proučavanje, čuvanje i promicanje narodne seljačke kulture; u vezi sa selom istraživanje stanja i potreba seljačkoga školstva; stručne komisije za pitanja seljačkoga školstva; organizacija, otvaranje i proširivanje seljačkih škola; nacrti i propisi za otvaranje i proširivanje seljačkih škola; organizacija nastave seljačkih škola; personalni i financijski poslovi za podizanje i proširivanje seljačkih škola; izgradnja seljačkih škola; prijavljivanje i posebno obrazovanje potrebnog učiteljskog osoblja za te škole; administrativni i stručni nadzor nad školama te akcije; knjige i časopisi za seljačke škole i knjižnice tih škola; snabdijevanje seljačkih škola i sl.*⁶“ Odsjek za seljačku prosvjetu bio je ključan element u predstojećim reformama u školstvu. Prva promjena koja je zahvatila školstvo bila je izmjena nastavničkog kadra te premještanje i preimenovanje učitelja i ravnatelja pučkih škola. Nakon toga, u školstvo se nastojalo uključiti etnologiju u čijem je središtu narod, onaj dio naroda koji živi na selu. Upravo preko Odsjeka započela je suradnja države i tadašnjih vodećih etnologa, Milovana Gavazzija i Branimira Bratanića. Hrvatska je tako došla u korak s ostalim europskim državama u kojima je raslo zanimanje za etnološka istraživanja, koja su, između ostalog, bila važna za stvaranje i afirmaciju kulturnog i nacionalnog identiteta. Uz dominantu povijest, etnologija je u akademskom i društvenom okruženju, tada tek bila u začetcima.

Popularnosti etnologije uvelike je pridonijela reforma školstva, ali i Etnografska konferencija održana 24. i 26. kolovoza 1940. godine u Zagrebu. Na konferenciji se, osim uvođenja etnologije u škole, raspravljalo o početku vođenja etnografske spomenice, a glavnu je riječ imao Milovan Gavazzi. Cilj konferencije bio je osnažiti položaj etnologije u školama te istaknuti važnost seljačke

---

4 Službene novine br. 194-4-LXVIII/1939.

5 *Naredba o unutarnjem uređenju Banske vlasti* od 1. prosinca 1939. godine. Narodne novine br. 273/1939.

6 Mikšić, D. Banska vlast Banovine Hrvatske: Odjel za prosvjetu. str. 6. Sumarni inventar. Zagreb, 2001.

Ispitivanje, upoznavanje i bilježenje građe treba provoditi najsavjesnije. Što točnije treba iznositi i sve pojedinosti o životu i seljačkoj kulturi: treba zabilježiti sve nazive za sve pojedinosti u izvornom obliku — onako, kako ih narod u tom kraju zove; uz potanke opise treba dodati, gdjegod je to moguće, crteže ili fotografске snimke, a kod melodija i nota zapise (razumije se, ako je istraživač vješt u tome, jer notni zapisi treba da budu što točniji). Treba uopće imati na umu, da su za etnografiju detalji važni kao i sve ono krušno, što svakome odmah samo od sebe udara u oči. Zato je bolje raditi polagano i savjesno, nego brzo i površno. A da istraživači uzmognu na vrijeme svršiti posao, koji se naređuje spomenutom naredbom o »Etnografskoj spomenici«, neka se odmah prihvate posla, a ne da rade na brzu ruku istom onda, kada dođe vrijeme pregledavanja »Etnografske spomenice« i ocjenjivanja njihova rada.

Evo još nekoliko važnih uputa:

Ispitano i upoznato dobro je provjeravati kod više lica, pa ako među njihovim iskazima ima o nekoj tradiciji razlika, treba i tu razliku zabilježiti, odnosno označiti, što je utvrđeno kao općeno priznata ispravna tradicija. Učitelj — upoznavač naroda — treba dakle da pri tome nastoji biti kritičan. To će postići ili tako, da ispituje svoje suseljane kod zgode u grupi, gdje će jedan drugoga popunjati, ili tako, da čuveno i zabilježeno kod jednoga provjerava posebno kod drugoga i trećega.

Istraživaču neka bude prva briga, da ispituje i upoznaje narodni seljački život i kulturu kod starijih i najstarijih ljudi. Ali i mlađe neka ne zanemaruje, pogotovu kad se radi o još živim tradicijama. Čak i djeca mogu poslužiti za upoznavanje svega onoga, što se odigrava u dječjem svijetu na selu (igre; običaji, koje izvode djeca, momčići, djevojčice; sabiranje i jedenje samoraslih biljaka, i dr.).

Dalje treba da ima istraživač pred očima razlike u stanju mnogih pojava narodnog života danas i u prošlosti — pred 40, 50 i više godina, ukoliko ih može ustanoviti ispitujući i najstarije i poređujući s današnjim stanjem. Te razlike treba da svagda ponovo ispituje i prati, a napose neka bilježi one promjene, koje su se pred njegovim očima zbivale ili se zbivaju. Neka istraži, kako i zbog čega se zbivaju; što se napušta i zašto; što se preuzima novo, otkuda i zašto (koliko se, na pr., mijenjaju pojedini običaji, nošnja, nakit, socijalni odnosi u obitelji, a napose u zadugama, ako još postoje, i t. d.); da li se uvode kakvi novi običaji i tradicije uopće, koje dolaze od naroda iz drugih sela, i t. d. Ovo osobito vrijedi onda, kad zapisivač ispunjava glavni program rada, pa svoj rad kasnije nadopunjuje.

Pri sastavu »Etnografske spomenice« imaju sudjelovati svi učitelji i učiteljice, a ne da se sastav povjeri samo jednomu. Najbolje je, da se najprije načini koncept, a onda neka se prepishe čitljivo i uredno.

U Zagrebu, dne 5. ožujka 1940. god.

*Za Bana
Odjelni predstojnik :*

Škorjač, v. r.

Predmet: "Etnografska spomenica" u pučkim školama -

Svima pučkim školama.-

Glavna promjena, koju želi uvesti Banska vlast, jest, da svi činovnici- a napose učitelji- poznaju narod i s njime suraduju kao subjektom.- U tu svrhu treba upoznati: 1/ socijalne i ekonomske prilike, u kojima narod živi i koje utječu na duševni i tjelesni razvitak djece, i 2/ tvorevine seljačke kulture / pjesme i popijevke, narječe narodne običaje, plesove, narodnu nošnju, vez narodne rukotvorine, način gradnje kuće, i slično.- Za učitelje je to tim potrebnije, što iz nehaja nastaju smetnje, koje znatno sprečavaju uspješan rad u obuci i uzgoju, a te su osobito ove: 1/ ako učitelj nije dosta upućen u prilike, pod kojima se djece školjuju, tada krivo ocjenjuje mnoge pogreške kod djece, jer im ne zna uzroka, 2/ on možda i nehotice uništava ili pomaže uništavati tekovine autotone narodne seljačke kulture, jer ih ne pozna dovoljno ili nikako.-

Socijalne i ekonomske prilike, život naroda, a stišim i seljačka kultura najpotpunije i nauspješnije ustražuju se po "Osnovi za sabiranje i proučavanje Gradje o narodnom životu" od Dra Antuna Radića, koja je zajedno s drugim nekim važnim raspravama izšla u "Sabranim djelima Dra Antuna Radića", knjiga I., sli i sama u posebnoj knjizi, koju je izdala Akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. U vezi s time

n a r e d j u j e m

1. Svaki učitelj ili učiteljica neka ponovo prouči "Osnovu za sabiranje i proučavanje Gradje o narodnom životu" od Dra Antuna Radića.-
2. Upravitelj svake pučke škole na selu mora uz dosadanju uobičajenu "Spomenicu" voditi i posebnu "Etnografsku spomenicu".-

"Etnografska spomenica" može se dodati ili u istoj knjizi kao i dosadanja "Spomenica" ili što je bolje u posebnoj knjizi. Etnografsku spomenicu sastavlja upravitelj škole sa svojim učiteljskim zborom, odnosno onaj učitelj ili učiteljica, koja vodi upravu škole. Ako u selu postoji ogranak Seljačke Sloge, neka učiteljski zbor nastoji, da zbog lakšega i uspješnijeg rada stupi s njime u vezu.- Prve godine neka se obradi prvi dio, koji je naveden u prvom i drugom odjelu pomenuće "osnove" / str. 17-32 u I. knjizi Sabranih djela, odnosno str. 15 do 35 u posebnom otisku "Osnove"/, t.j. ono što sama priroda čovjeku daje i što čovjek svojim rukama stvara i privredjuje, da od tog živi. Slijedeće godine /1941/ neka obradi iz trećega odjela prvi dio / narodno srce/, 1942 drugi dio / narodna duša/, a 1943 treći dio / narodni um/. Tako će se gradja zaokružiti u cjelinu, a poslije toga neka se svaka godine dopunjuje. Pomenutom "Osnovom" od Dra Antuna Radića mogu se služiti i učitelji Srbi, kad zapisuju gradju iz srpskih sela, a vrijedi to i za druge narodnosti, kod kojih se narodna kultura još nije sasvim izgubila.-

Svaki novi učitelj mora "Etnografsku spomenicu" ponovo proučiti, jer će mu to biti kažiput za dalje pončavanje narodnog života u onom kraju. O tome vodi brigu upravitelj škole.-

"Etnografsku spomenicu" pregledat će školski nadzornik prije godom pregleda škole i uzeti uloženi rad za njeni sastav u obzir kod ocjenjivanja rada ne samo upravitelja škole, nego i ostalih članova učiteljskog zbara.- Nadzornik će ocijeniti, koliko je koji učitelj ili učiteljica sudjelovalo pri tome i s kakvim uspjehom, a isto tako, koliko je stečeno znanje primjenio u svom školskom radu. Školski nadzornici izvijestit će poslije preglede škole o tome Odjel za prosvjetu.-

Učitelji gradskih pučkih škola bilježit će u običnu "Spomenicu" koliko su pročitali etnografskih i etnoloških rasprava, a koliko gradje, skupljene po spomenutoj "Osnovi" u "Zbornicima" za narodni život i običaje južnih Slavena", koje već 44 godine izdaje Akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, odnosno, kojim su sve smotrama seljačke kulture prisustvovali i što su na njima primjetili.- U prvom redu neka pročitaju gradju iz krajeva, koji su bliži mjestu njihova stanovanja. I o ovome vodit će brigu školski nadzornici.-

Sl. 3

9

Zagreb, dne 24 siječnja 1940

B.A.M.
Dr. Šubašić v.r.

BANSKA VLAST BANOVINE HRVATSKE ODJEL ZA PROSVJETU U ZAGREBU
Broj: 3919-II-1940 Zašreb, dne 14. veljače 1940

Predmet: Pučke škole nabava Sabranih djela
Antuna dr. Radića, za školske knjižnice

Sreskom načelstvu - svima

Povodom upita jedneša sreskoša načelstva, u na temelju zaključka Banovinskog školskog odbora od 7.II. 1940 po tač.XII izvolite preporučiti svima područnim upraviteljima škola, da iz kredita, osiguranošću školskim ororačunom za 1939-40 godinu, ukoliko imaju uštade na poz. 78/2 t.j. na kanc. materijalu, školskim knjižama, priučnim i nagradnim knjižama i učilima, nabaveš za školske knjižnice pučko izdanje Sabranih djela Antuna dra. Radića uz cijenu od 200,- dinara,-

Kod koje škole postoje na pomenutoj poziciji kakve uštade, neka to upravitelji škola odmah ovamo izvijeste, pa će se takvim školama odmah Sabrana djela putem Naklade školskih knjiga i tiskalica u Zagrebu dostaviti,-

Zašreb, dne 14.II. 1940

Odjelni predstojnik:
u.z. Škorjač v.r.

SRESKO NAČELSTVO U KRIŽEVCIMA

Broj: 3121-1940 u Križevcima, dne 26.II. 1940

Pučkim školama 1-39

Nj. znanje,

SRESKI NAČELNIK:

Sl. 4

kulture. Iste godine, u siječnju, izdana je naredba bana Ivana Šubašića da se u svim narodnim školama počne voditi etnografska spomenica. (propisano je Naredbom bana Banovine Hrvatske 21. siječnja 1940. godine,) (slike 1, 2, 3)⁷ Kako bi vođenje etnografske spomenice bilo što kvalitetnije, učitelji su trebali poznavati „Osnovu za sabiranje i proučavanje grade o narodnom životu” - djelo Antuna Radića. Taj je posao većim dijelom bio namijenjen učiteljima na selu, dok su učitelji u gradu trebali učiti o seljačkom životu, ponajprije iz etnološke literature, ali i izravno iz naroda, kao i učitelji na selu. Banska vlada, zajedno s Odjelom za prosvjetu, pokazivala je veliki interes za vođenjem etnografske spomenice. Potvrđuju nam to i razni dopisi koje je Odjel za prosvjetu slao Sreskom načelstvu, a ono ih dalje proslijedivalo pučkim školama te koordiniralo različite akcije. Tako se primjerice od škola traži da nabave sabrana djela Antuna Radića kako bi učiteljima bilo osigurano što kvalitetnije vođenje spomenice. (slika 4)⁸ Osim nabave znanstvene literature koja bi poslužila učiteljima u njihovom radu, Klub A. B. C., društvo prosvjetnih radnika za rješavanje kulturnih problema, u prosincu 1940. godine - za vrijeme božićnih praznika, organizirao je etnografski tečaj za učitelje izvan Zagreba. (slika 5)⁹ Tim se tečajem željelo nadograditi, ne samo potrebno

7 HR-DABJ-893, Osnovna škola Raven, Opći spisi

8 ibid

9 ibid

Klub A. B. C. Društvo p...č...o...

Zagreb, 12. XII. 1940.

Štovanji Gospodine!

Odlučili smo preko božićnih praznika pravediti etnografski tečaj za učitelje/ice/ izvan Zagreba. Takođe potreban je svima učiteljima i obzivom na pisanje etnografske spomenice i obzivom na ručni rad u pučkim školama osobito onima koji bi imali posastti etnografski savjetnici. Tečaj će trajati 6 dana i to od 27. XII. do 4. I. 1941. Pravljive za tečaj prim Klub A. B. C. Zagreb Marulićev trg. 13.

Prosvjetom k sredi!

Predsjednik:

Potpis.

Tajnik:

u. z. Potpis.

SREŠKO NAČELSTVO U KRIŽEVCIIMA

Broj: 18439/1940. u Križevcima, dne 16. XII. 1940.

Narodnim školama 1-39

Na znanje sa prepovukom, nastavnici koji će polaziti tečaj nek, to izvijeste ovome načelstvu.

SREŠKO NAČELSTVO U KRIŽEVCIIMA

Broj: 18628/1940.

u Križevcima, dne 20. XII. 1940.

Predmet: Izkaz o stanju škole na dan 1. XII. 1940.

ŠKOLI 1-39

Obraćnom poštom dostavite podatke na priloženom formularu.
Hitno!

SREŠKI NAČELNIK:

Perčin

Sl. 5

znanje pri pisanju etnografske spomenice, već i znanje o ručnom radu u pučkim školama. Također, poziv su doble sve pučke škole, a na tečaj se posebno pozivalo učitelje koji su imali namjeru postati etnološki savjetnici. Etnološke savjetnike imenovao je Odjel za prosvjetu, a njihov zadatak bio je nadzirati rad ostalih učitelja. Naime, zanimanje učitelja za pisanje etnografske spomenice dosta se razlikovalo od škole do škole. Neki su taj zadatak primili s oduševljenjem, dok su drugi bili potpuno nezainteresirani, što bi ujedno mogao biti jedan od razloga zašto danas ne postoji veliki broj sačuvanih etnografskih spomenica.

Od četiri etnografske spomenice, koliko ih posjeduje Državni arhiv u Bjelovaru, jedna ima svega dvije stranice. Isto tako za pisanje spomenice bilo je vrlo malo vremena te puno ozbiljnijih problema s kojima se učitelj, a i društvo, susretalo u tom vremenskom razdoblju. Postojaо je manjak učitelja, djeca nisu redovno pohađala nastavu, vladalo je i siromaštvo, a ubrzo je započeo i II. svjetski rat. Banovina Hrvatska nestala je 1941. godine te je osnutkom NDH i reforma školstva pala

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA MINISTARSTVO NASTAVE U ZAGREBU ODSJEK ZA
SELJAČKU PROSVJETU

Broj: 26164/ 942

Predmet: Skupljanje gradje na etnografske spomenice
kod pučkih škola

SVIM VELIKIM ŽUPAMA

Naredkom broj 6.48 od 24. siječnja 1942. biće po banjskoj vlasti, bivšo banj
vije Hrvatske bilo je naređeno svima učiteljima i učiteljkama pučkih
škola da sačinju gradje o narodnom životu/etnografsku gradju/ a pod broje
vima 2020. od 5. III 1940. i 77524 od 12. IX 1940. izdane su upute za sači
ravje gradje i vodjenja "Etnografske spomenice".

Kako je to vrlo važan posao za nauku i potreban da upoznavanje načo
da i krajeva u kojem učitelji i učiteljice djeluju.

N A R E D V U J E M

da svi učitelji i učiteljice na selu u pučkim školama kod kojih su se
do sada vodile "Etnografske spomenice" i dalje sačinju gradje o narodnom
životu i vode "Etnografske spomenice".

Prijepis sačrave gradje dostavljati će ravnajuće učitelje pučkih ško
la i dalje krajem svake školske godine izravno Hrvatskom Etnografskom mu
zeumu Zagreb i način s mreže i radi mogućnosti tiskanja najboljih radnji
"Zborniki" za narodni život i običaje Hrvatske akademije u Zagrebu gođaće
sastav jače načititi na uobičajeni način sa tiskanjem njihovih radnji u c.
spomenutom "Zborniku".

Ouspomoći toga rada dužni su se školski nadzornici užeriti prijedrom
pod Enige predavače rade u pučkim školama i o tome poštosti izvještaju minist
erstvo u nastavi.

U Zagrebu, dan 16 travnja 1942.

Ministar nastave
Stj. Ratkovčić

KOTARSKA OBLAST U KRIŽEVCIIMA

Broj: 553/1942 u Križevci ma dan 28 travnja 1942

DRŽAVNIM PUČKIM ŠKOLAMA J. 40

Na manje, točno izvršiti će se ove odredbe ško u kojima se ovaj
oblasti posao je prijepisne trebaju slati iste u Zagreb, jer će ova oblasti
poslati, vratići iste školama da ih onda poslati Etnografskom muzeju u
Zagrebu.

ZA DOM SPREMIJU

KOTARSKI PRISTOJNIK

Sl. 6 Naredba o nastavku prikupljanja grada o narodnom životu, 1942.

u drugi plan.¹⁰ Iako su vlasti nakon 1941. godine poticale nastavak pisanja etnografskih spomeni
ca, zbog stanja u državi odgađana je nastava, učitelji su mobilizirani pa je zapostavljanje pisanja
etnografske spomenice u ratnim okolnostima na državnoj razini zaista bilo opravdano. (slika 6).¹¹

10 Više o reformi školstva za vrijeme Banovine Hrvatske može se pronaći u knjizi *Znanost i svjetonazor: etnologija i prosvjetna politika Banovine Hrvatske 1939 - 1941.*, povjesničarke Suzane Leček i etnologinje Tihane Petrović Leš koje su detaljno obradile ovu temu.

11 HR-DABJ-893, Osnovna škola Raven, Opći spisi

O Etnografskoj spomenici

Raven, malo mjesto smješteno jugozapadno od Križevaca, bilježi dugu i bogatu povijest naselja. Prvi put se spominje 1238. godine u ispravi bana Opoja te je tijekom stoljeća bio značajan feudalni posjed različitih plemićkih obitelji.¹² Društveno-političke promjene u 20. i 21. stoljeću mijenjaju strukturu i broj stanovnika te sam značaj mjesta, koje sve više dobiva obilježja predgrađa grada Križevaca.

Etnografska spomenica mjesta Raven pristigla je u Državni arhiv u Bjelovaru 1987. godine zajedno s manjom količinom gradiva osnovne škole Raven. Uz etnografsku spomenicu preuzeta je i školska spomenica te spisi i knjige u ukupnoj količini manjoj od dva dužna metra. Nakon vrednovanja gradiva i arhivske obrade, formiran je fond Osnovna škola Raven za razdoblje od 1875. do 1986. godine sa signaturom HR-DABJ-893. Samu etnografsku spomenicu započinje pisati učiteljica Stana Štrk, pozivajući se na naredbu bana Banovine Hrvatske od 24. siječnja 1940. godine. Stana Štrk, r. Filajdić rođena je 19. veljače 1921. godine u Čereviću, kotar Ilok (danas općina Beočin u Vojvodini). Odrasla je u Zagrebu gdje je završila osnovnu školu, četiri razreda gimnazije te pet razreda učiteljske škole. U ravensku školu dolazi 7. srpnja 1941. godine iz Gornje Bedekovčine, vjerojatno za suprugom - Milom Štrkom, koji je tada bio ravnatelj škole¹³. Iako je tijekom 1942. godine bila na porodiljnem dopustu te ju je mijenjala kolegica, nastavila je pisati spomenicu i nakon povratka na rad. U ravenskoj školi ostala je do 1952. godine kada po završetku školske godine odlazi u Zagreb na posao učiteljice u Vježbaonici učiteljske škole¹⁴. (slika 7, Stana Štrk, učiteljica)¹⁵

Iako je bila bez stručnog znanja i znanstvene podloge o etnologiji te nije odgovorila na sva pitanja iz Radićeva Osnove, Stana Štrk je iza sebe ostavila bogat opis narodne kulture s kraja prve polovice 20. stoljeća u križevačkom kraju. Osim lokalno obilježenog leksika, donosi nam opise kulturnih praksi koje je smatrala distinkтивnim obilježjima kraja u kojem je službovala. Pri zapisivanju, autorica je uvidala rodne, ekonomski, političke i ine razlike do kojih je dolazilo u tadašnjem društvu, a koje susrećemo i u današnjem suvremenom društvu. Tako primjerice, ističe razliku u gradnji dvorišta između bogatih i siromašnih ili razliku u odijevanju između muškaraca i žena. Autorica nam ovim tekstrom pruža uvid u materijalne elemente tradicijske kulture križevačkog kraja, ali i zbivanja, priče i događaje koje je čula i zapisala. Dakako, doprinos bi bio veći da je spomenica dovršena te da je u obzir uzet i treći dio Radićeve Osnove. Tada bismo čitali o mijenjama seljačkog života, promjeni ustroja države, promjeni položaja žena, mijenjaju gospodarstva i

12 Dečak, I. Raven i okolica - prinosi za povijest. Zagreb, 2001., str. 7.

13 HR-DABJ-893, Osnovna škola Raven, Spomenica škole Raven

14 ibid

15 ibid

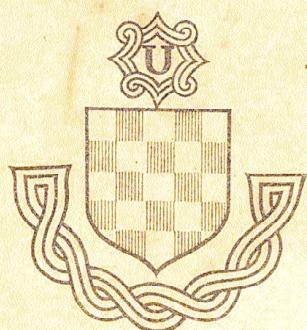
sl. 7 Stana Štrk, učiteljica

ekonomskih prilika koje su zahvatile područje Hrvatske, pa i križevački kraj nakon Drugog svjetskog rata. No, u svakom slučaju, ovi zapisi su dobar temelj i putokaz za daljnja istraživanja narodnog života križevačkog kraja.

Uz samu spomenicu pronađene su dvije bilježnice vježbanke u koje je Stana Štrk radila bilješke i skice koje su prethodile upisu u spomenicu. Bilješke iz vježbanke i tekst u spomenici u nekim se dijelovima ne podudaraju. Uglavnom je razlika u pisanju te zapisivačica naizmjenice koristi izvorni govor ravenskog kraja i standardni jezik. U prijepisu je korištena samo Etnografska spomenica, onako kako je autorica odlučila u konačnici zapisati ono što je prikupila.

(slika 8. Naslovnica bilježnice vježbanke 1. HR-DABJ-893)

(slika 9. Naslovnica bilježnice vježbanke 2. HR-DABJ-893)

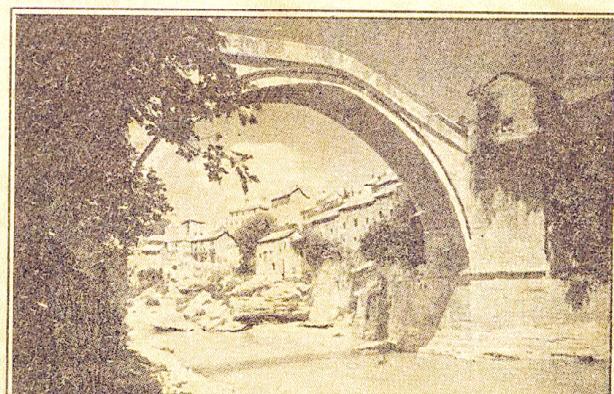

BILJEŽNICA

za račune

učeni ..... razreda

Pravac I.

Obrazac 5

Cijena Kn 2.—

Ova bilježnica ne smije se skuplje ni jeftinije prodavati od označene cijene

sl. 8 Naslovница bilježnice vježbanke I.

Гимназија Ј.

ВЕЖБАНКА | VJEŽBANKA

ЗА ПИСАЊЕ | ZAPISANJE

У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА | U OSNOVnim ŠKOLAMA

РАЗРЕД III RAZRED

Наклада школских књига и тiskаница Кр. банске управе савске бановине у Загребу
Naklada školskih knjiga i tiskаницa Kr. banske uprave savske banovine u Zagrebu

1939.

OBRAZAC 3

sl. 9 Naslovica bilježnice vježbanke II.

Etnografska spomenica - Raven pisana je prema *Osnovi za sabiranje i proučavanje grade o narodnom životu* Antuna Radića.¹⁶ Sastoji se od dva dijela te je kao i *Osnova*, podijeljena u razdjele i dijelove. Prvi dio sastoji se od grade vezane za prirodu oko čovjeka, tjelesni ustroj naroda i jezika. Drugi dio sadrži građu koja se tiče rada na selu, dok treći dio čine pitanja koja se tiču *narodnog srca, narodne duše i narodne pametи*. Antun Radić u uvodnom dijelu svoje Osnove napisao je:

„Srce se, duša i pamet čovječja pravo pokazuje tek po tom, kakav je čovjek prema drugim ljudima, što želkuje i pomišla u najskrovnijim dubinama duše svoje, što drži o ovom svijetu i životu. U tom se javlja nutrina čovječja, u kratko duša, a ove pojave čine ono, što se zove duševnom kulturom ili prosvjetom čitavoga čovječanstva ili pojedinih naroda. Ovaj se dakle treći odio bavi duševnom kulturom narodnom.”¹⁷

Međutim, ovaj najopsežniji dio nedostaje u etnografskoj spomenici mjesta Raven. Iako je autorica nastavila raditi u školi te je pisala redovnu školsku spomenicu, nije nastavila pisati etnografsku spomenicu. Razlog tomu možemo naslutiti u Radićevim tvrdnjama kako je najteže spoznati čovjeka iznutra, njegovo narodno srce, narodnu dušu i narodnu pamet.

---

16 Antun Radić, hrvatski etnolog, političar i publicist (Trebarjevo Desno, 11. VI. 1868. - Zagreb, 10. II. 1919.). Slavistiku i klasičnu filologiju studirao je u Zagrebu i Beču (1888. - 1892.), a 1892. doktorirao je u Zagrebu tezom iz hrvatske književnosti. Isticao je potrebu osnivanja političke stranke koja bi zastupala interes seljaka pa je 1904. zajedno s bratom Stjepanom osnovao Hrvatsku pučku seljačku stranku (HPSS). Sudjelovao je u izradbi stranačkoga programa, osnivanju mreže lokalnih podružnica te pripremanju glavnih skupština HPSS-a. Kao kandidat HPSS-a u tri je navrata bio zastupnik u Hrvatskom saboru (1910. - 1913.) i pritom se zalagao za reformu lokalne uprave i školstva. Premda je Radićevo etnološko djelovanje ograničeno na kratko razdoblje od 1896. do 1902., njegove teorijsko-metodološke zamisli i koncepcije u djelu *Osnova za sabiranje i proučavanje grade o narodnom životu* učinile su ga utemeljiteljem hrvatske etnologije kao samostalne znanosti. *Osnova* je zamišljena kao iscrpna i opširna uputa za etnografski rad na terenu te kao sredstvo za istraživanje seljačkoga života. U uvodnom dijelu Radić ističe kako je došlo vrijeme da se utemelji nova znanost, narodoznanstvo ili etnologija, a predmet njezina istraživanja bili bi narod i narodna kultura. Objasnjavajući odnos tih dvaju ključnih pojmove, Radić postavlja tezu o dualnoj socio-kulturnoj strukturi hrvatskog naroda, tvrdeći da ona sadrži dvije sastavnice: narod (seljake) i „gospodu“ (neseljake) te da svaka od tih dviju sastavnica ima svoju kulturu. Kultura - osnovna kategorija njegove teorijske koncepcije, razlaže se, dakle, na narodnu/seljačku i gospodsku/neseljačku, ili, prema Radićevoj izvornoj terminologiji, na „kulturnu srca“ i „kulturnu umu“. Radić je također razradio i pitanje etnografske i etnološke znanstvene metode. Njegov je izričiti zahtjev da građu o narodnom životu zapisuju oni koji po njegovu uvjerenju jedini mogu spoznati „dušu narodnu“, a to su oni koji u toj kulturi žive i sudjeluju, dakle sami seljaci, i to doslovnim zapisom, odnosno u svojem izvornom jeziku/govoru, ili eventualno intelektualci seljačkoga podrijetla (npr. seoski učitelji, svećenici i sl.). Zapisanu etnografsku građu zaprimaju znanstvenici na čitanje, redigiranje, provjeru, analizu i interpretaciju te objavljivanje. Smisao i potreba etnološkoga istraživanja, prema Radiću, proizlaze iz dvaju ciljeva, znanstvenoga (traženje općenitih zakona po kojima narod živi i misli i njihovih uzroka te vrjednovanje tradicijske kulture) i političko-ideološkoga („pomirenje naroda i gospode“, međusobno poštivanje njihovih kultura, uključivanje seljaštva u politički život kao ravnopravnoga partnera i političkog subjekta).

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51435> (zadnji pristup 21. kolovoza 2018. godine).

17 Radić, A. *Osnova za sabiranje i proučavanje grade o narodnom životu*. Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 2., Zagreb, 1897. op. cit. p.32 - 33.

U prvom dijelu autorica nam pruža detaljan opis križevačkog kraja koji je brežuljkast i smješten na Kalničkoj gori. Napominje da bi zapisala i pokoji lokalni izraz za spomenute obronke da ih ima, ali komentira kako su imena jako stara pa im se objašnjenja niti ne nalazi. Međutim, zapisala je hidronim Črnec, ime potoka koji se ponekad i razlikuje te ime brda - Kalnik. Zemlje, odnosno šuma koje su u posjedu Ravljana ima podosta te je vrijedno zapisala naziv mnogih pašnjaka, oranica i vinograda čije je tlo većinom ilovasto. U nastavku teksta opisuje godišnja doba te vremenske prilike. Danas često možemo čuti kako „prije nije bilo tako hladno”, no autorica bi takvu tvrdnju odmah opovrgnula jer se u Ravenu „zimi spusti živa do -30°C”.

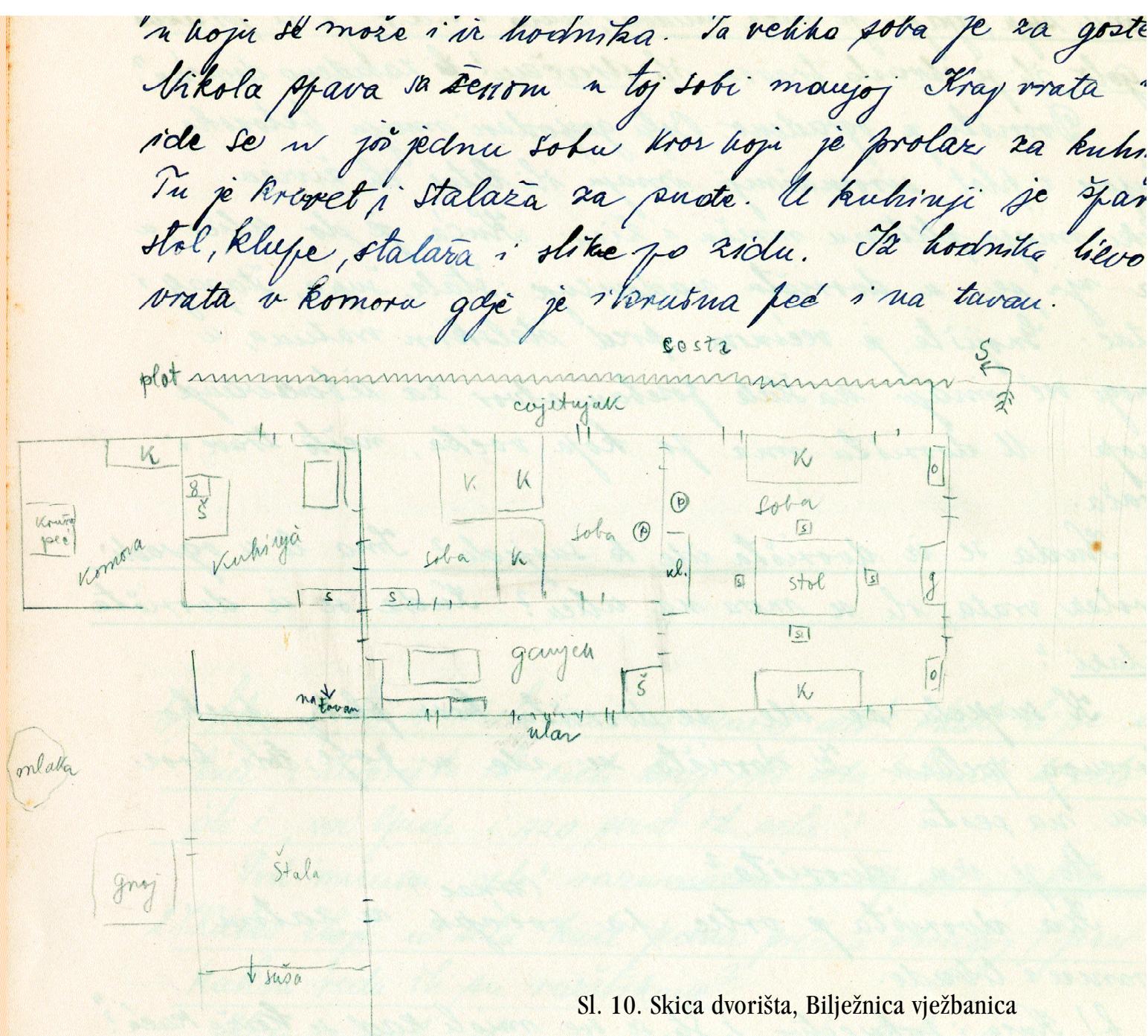
Vrlo detaljno donosi opis bilja te njegove namjene. Navodi različite vrste biljaka i trava koje imaju određenu svrhu. Opisuje bilje koje se koristi kao hrana, trave koje se koriste u gospodarske svrhe, ali i cvijeće koje služi kao nakit. U ovom dijelu spomenula je i nekoliko praksi kao sastavnog dijela narodne kulture pa tako spominje vračanje i *copranje*, ali i običaje povezane uz *Cvetnicu*. Osim biljaka, detaljno je opisala i životinje te njihova mjesta obitavanja.

U nastavku drugog dijela, autorica opisuje ljudsko tijelo i bolesti. Osim izgleda ljudskog tijela, gdje opisuje visinu, oblik lica ili boju očiju, autorica je odgovorila i na pitanja koja se tiču posebnih pojava, odnosno bolesti koje zahvaćaju narod. Kod pitanja o djeci autorica navodi da žene ponekad same izazovu pobačaj na način da koriste korijen određene trave te „muž probode onda ženi maternicu”. Zbog toga je, piše autorica, jednom umrla mlada žena. Kao najstrašniju bolest, kako je narod naziva, navodi padavicu: „Najstrašnija im je bolest padavica. Ne znaju uzroke. Onda čovek nabija sobom i pena mu ide na usta.” Uz to, opisuje ženske bolesti koje zahvaćaju maternicu ili prsa pri dojenju. Osim što autorica navodi bolesti, pruža nam razne prakse koje povezuje sa spomenutim bolestima. Tako pri opisu bolesti prsa navodi kako muškarci često pružaju pomoć ženama ako bi im se upalila prsa od dojenja. U ovom dijelu autorica je prepisala neka pitanja iz *Osnove*, no na njih nije ponudila svoje tumačenje ni primjer iz okoline. Uzevši u obzir da je pitanja prepisala, postoji mogućnost da se na njih u nekom trenutku pisanja namjeravala vratiti. Međutim, odgovori na ta pitanja nisu zapisani ni u nastavku *Etnografske spomenice*, niti u njezinim bilješkama pronađenima uz spomenicu. Posljednji dio prvog odjela donosi nekoliko kratkih rečenica o jeziku. „Govor je hrvatski, kajkavsko narjeće. Narod ga isto tako zove, a isto i bliži i dalji susjedi.” „Drugačije se izgovaraju glasovi /a/, /e/, /u/, a glasovi /i/ i /o/ izgovaraju se gotovo uвiek kao u književnom govoru. Kod govora razvlače. Na nos ne govore, a niti drugačije.”

Drugi dio, prema *Osnovi*, ima više pitanja od prvog, što je i vidljivo u tekstu autorice. Ovaj dio ujedno je i posljednji koji obuhvaća ova spomenica. Autorica je na početku opisala selo, uzevši u obzir okolna mjesta, šume, ceste kojima se do sela dolazi te okoliš koji ovaj kraj čini bogatim brežuljcima i zelenilom. Ono što privlači pozornost u ovome dijelu spomenice, zapravo je odgovor na pitanje „Ima li blizu sela kakav grad, ruševine, stara crkva? Kip, statua it.d., Kakovo znatno mjesto, drvo?” Naime, autorica se ovdje, preko cijele stranice, a i više, upustila u opis obitelji Zdenčaj, njihove kurije i njihove ostavštine. Uz to, spominje se i veliki hrast kojeg u trenutku pisa-

nja spomenice više nema. Učiteljica je ovim opisima spomenicu obogatila vrijednom kulturno-povijesnom građom.

U dijelu naslovljenom „Kuća i dvorište”, opisano je selo, položaj kuća te izgled dvorišta. Osim iscrpnog opisa izgleda, autorica svjesno opisuje i distinkciju između bogatih gospodara i siromašnijih ljudi, a ta se razlika očituje u izgledu ograda. Bogatiji ljudi imali su betonske stupove, dok su oni siromašniji imali letve ili živicu koja je imala funkciju ograde. Kod opisa kuće, autorica je priložila i skicu dvorišta, što ukazuje na entuzijazam i volju kojom je prionula na prikupljanje podataka. (slika 10. Skica dvorišta, Bilježnica vježbanica, HR-DABJ-893)

Sl. 10. Skica dvorišta, Bilježnica vježbanica

U drugim leucáma nema takého soba. Více má řád
lodník, hřebčík, kuchyňa i komota.

U dodatku, koji je čest dio Radićevih djela, govori se o tome tko boravi u kući i u koje vrijeme. Tako, prema autoričinom rukopisu, saznajemo da u kući tijekom dana boravi *baba* koja sprema jelo, a potom ga najčešće nosi u polje. Trenutak kada se svi ukućani sastaju jest vrijeme večere koje ujedno označava i vrijeme dogovora za daljnji rad. U zimi je pak malo drugačije. Muževi obavljaju poslove u šumi, dok žene *predu*, *snuju*, *tkaju*. Čak i onaj tko ne poznaje Radićevu *Osnovu* i njegovo djelovanje na području kulture i naroda, mogao bi lako iz ovih pitanja zaključiti kako je Radić bio posvećen strukturi i iscrpnosti svoje *Osnove*.

Osim odgovora na pitanja o kući i izgledu kuće, autorica nudi opis gospodarskih zgrada te što one znače za život seljaka. Uz to, posebnu je pozornost posvetila hrani te spremanju iste. Vrijedan je opis ubijanja vola i svinjokolje, posebno za ovo vrijeme kada u društvu slušamo o tome kako ova praksa nestaje i kako bi je „valjalo očuvati”. Nastavljaju se opisi postupaka prerade mesa pa nam je tako vrlo slikovito opisano što treba činiti sa zaklanom svinjom *kako bi narod preživio*. Tiče se to naravno mesnih prerađevina koje su u to vrijeme bile vrlo važan izvor hrane i energije u zimskim mjesecima. Služila je za prehranu i muškaraca i žena koji bi svakodnevno radili u polju i s domaćim životinjama. Uz mesne prerađevine, seljaci su posjedovali žitarice, među kojima se ističu *kuruz*, ječam, *hajda* i proso, ali su proizvodili i mlječne proizvode poput sira i vrhnja.

Ono čemu je autorica posvetila najviše pozornosti upravo je hrana. Uz navedene prakse kao što su svinjokolja ili *stapanje*, mnogo je redaka posvetila i kruhu i proizvodima od brašna. Recepti kako pripremiti tjesto, očistiti peć i ispeći kruh, ali i pripremiti kolače znalački su opisani. Ono što privlači pozornost u ovom dijelu, jest naglašeno korištenje dijalekta pri opisima pripreme hrane. Naime, autorica se, do dijela o hrani, trudila koristiti standardni jezik što se pri opisu hrane i namirnica mijenja. Zašto je tomu tako, možemo samo nagađati. U ovom dijelu i rukopis postaje malo neuredniji pa bi razlog mogao biti užurbano pisanje. Budući da je cijela spomenica pisana u jednom dijelu te ne postoje datumi, naši bi zaključci bili samo puko nagađanje. No, upravo su lokalni izrazi ono što etnografskoj spomenici daje osobni pečat i pokazuje pripadnost autorice kulturni koju opisuje.

Zadnji napisani dio spomenice naslovjen je „Odielo i obuća”. Ovaj dio je tek započet u bilježnici vježbanki kojom se autorica služila kao skicom za pisanje i nije prepisan u konačnu spomenicu. Autorica opisuje muško, žensko i dječje odijelo. Sve ono što čovjek nosi naziva se *oprava*. Kod odjeće se razlikuje domaće platno i kupovna odjeća, dok je domaće platno nosivo u kući i na polju, kupovno se nosi pri svečanim prigodama. Osim razlika u muškom i ženskom odjevanju, razlike postoje i između djevojaka i udanih žena. „Sneha ima i prikopčanu kosu, a djevojka nosi kečke.” „Udana žena nosi tamnije odielo i fortune. Rubci su isto tamniji. Starije nose napiže od domaćeg platna, odielo. Prije su nosile poculice.” Uz to, nosi se i crnina ukoliko žene tuguju za suprugom. U našem prijepisu teksta spomenice ovaj dio je prepisan iz bilježnice vježbanke uz naznaku izvora.

O životu u Ravenu u stara vremena slušala sam prilično. Dne 30. III. 1952. zapisala sam kazivanja ljudi, najstarijih u selu u staru spomenicu, ali više nisam stigla to srediti i upisati u ovu spomenicu. Evo nasljednicima posla, ako ih zanima!

s pecionom na glavi.

Nosnja je već izumrla, ali u sanduku mame Bare Đurančeve (udate Kramar) našli smo ovu starinsku nošnju i plahte, pa smo slikali za uspomenu na stara vremena.

Stana Štrk
3.VII.1952.

s peculicom

Sl. 11. Odlomak teksta s fotografijama iz Spomenice škole

Kao što smo prethodno napomenuli tekst spomenice ovdje prestaje. Razlozi prestanka pisanja mogu biti različiti i autorica ih ne navodi, no sigurno je da je Stana Štrk radila kao učiteljica sve do svog odlaska iz Ravena 1952. godine. Njezin interes, a možda i ljubav prema narodnoj kulturi može se iščitati iz profesionalnog odnosa prema zadatku koji je pred nju stavljen. Pomno prikupljanje podataka, priča i stvaranje smislenih zapisa, prvo kao nacrt u bilježnice vježbanke, te onda i čistopis teksta u samoj etnografskoj spomenici. Prema datumu i potpisu pregleda spomenice od strane županijskog školskog izvjestitelja 2. srpnja 1943. godine, na prvom listu te zapisu pronađenom u Spomenici škole za 1952. godinu možemo dobiti okvirno razdoblje u kojem je spomenica nastala. No, tekst iz 1952. godine, smješten uz dvije fotografije žene u nošnji, ostavlja nas u nedoumici i dopušta mogućnost da autorica nije prepisala sve zapise koje je prikupila. Tekst glasi: „O životu u Ravenu u stara vremena slušala sam prilično. Dne 30. III 1952. zapisala sam kazivanja ljudi najstarijih u selu u staru spomenicu, ali više nisam stigla to srediti i upisati u ovu spomenicu. Evo nasljednicima posla, ako ih zanima! Nošnja je već izumrla, ali u sanduku mame Bare Đurančeve (udate Kramar) našli smo ovu starinsku nošnju i plahte, pa smo slikali za uspomenu na stara vremena. Stana Štrk 3. VII. 1952.”¹⁸

(slika 11. Odlomak teksta s fotografijama iz Spomenice škole, HR-DABJ-893)

PRIJEPIS ORIGINALA

OSNOVNA ŠKOLA „BRATSTVO-JEDINSTVO“ KRIŽEVCI
(PODRUČNA OSNOVNA ŠKOLA RAVEN)
1943.

BANSKA VLAST BANOVINE HRVATSKE, ODJEL ZA PROSVJETU II U ZAGREBU
Odsjek za seljačku prosvjetu
Broj 20121/II. 1940.

Predmet: Upute za vođenje »Etnografske spomenice«

Vođenje »Etnografske spomenice« propisano je Naredbom Bana banovine Hrvatske br. 61158-II od 24. I. 1940. U toj Naredbi istaknuto je da se seljačka kultura najuspješnije istražuje po »Osnovi za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu« od Dra Antuna Radića. Da taj rad bude što uspješniji, neka se istraživači drže i ovih uputa: Dr. Antun Radić nije svojom osnovom htio stvoriti šablonu, nego je hotice dao samo okosnicu, koja u pitanjima i uputama iscrpljuje u najglavnijim točkama nepregledno blago tradicija, starijih i novijih, koje se u narodu nalaze još održane žive ili samo u tragovima, odnosno u sjećanju. »Osnova« je rukovod za rad. Ona podsjeća onoga, koji proučava narodni život - bio to laik ili iskusni narodoznanac - da što važnijega ne propusti i daje mu praktičke upute, kako će ispitivati i bilježiti narodoznanstvenu gradu.

»Osnova« opsiže 1600 pitanja. Sabirač treba da na sva pitanja nađe odgovor, ako hoće da sakupljena građa bude što potpunija i točnija. No tko hoće uspješno sakupljati građu, mora osim spomenutih pitanja proučiti i »Način sabiranja građe o narodnom životu« (str. 68 u I. knjizi »Sabranih djela« Dra Antuna Radića, odnosno str. 78. u »Osnovi«, izdanje »Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«), zatim »Potanji način kod pojedinih pitanja« (str. 72., odnosno 81. ibid.), »Narod o sebi« (str. 93. u »Sabranim djelima«), a također i rasprava »Narod« (str. 103.) Za olakšanje kod sređivanja sakupljene građe dobro bi bilo, da sabirač pročita barem dio građe skupljene po »Osnovi«, a izdane u »Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena« (izdanje »Jugoslavenske akademije«, knj. 2. do 10., 12., 13., 16., 19. i t. d.).

»Osnova« razdijeljena je u tri odjela, a odjeli u razdjеле i dijelove. U »Prvom odjelu« razvrstana su pitanja na tri razdjela: »I. Priroda (narav) oko čovjeka«, »II. Tjelesni ustroj naroda« i »III. Jezik«. Na većinu ovih pitanja može odgovoriti sam sabirač, pogotovo, ako boravi dulje vremena u tom kraju. Ukoliko mu ne bi bili dovoljno poznati pojedini nazivi, neka pita kojega starijeg seljaka ili seljakinju, ali ne direktno, nego neka ga u razgovoru dovede na ono, što želi čuti, t. j. da ne bi pitanjem sugerirao i odgovor.

U »Drugom odjelu« ima mnogo više pitanja, nego li u »Prvom«. Što ima sabirač istražiti, kažu mu naslovi razdjela: »Životne potrebštine« i »Rad«. U »Dodatku« spominju se poslovi koji su u vezi s narodom (seljakom), ali ih on sam ne obavlja.

»Treći odjel« opsiže pitanja, koja se odnosne na duševnu narodnu kulturu. Razdijeljen je na tri dijela: »Narodno srce«, »Narodna duša« i »Narodna pamet (um)«, a svaki opet na razdjеле. Ovaj je odjel najopsežniji, a od sabirača traži, da već bolje pozna narod, kako bi uspio doći do odgovora na pitanja, koja su ovdje postavljena.

Ispitivanje, upoznavanje i bilježenje građe treba provoditi najsavjesnije. Što točnije treba iznositi i sve pojedinosti o životu i seljačkoj kulturi: treba zabilježiti sve nazive za sve pojedinosti u izvornom obliku - onako, kako ih narod u tom kraju zove ; uz potanke opise treba dodati, gdjegod je to moguće, crteže ili fotografiske snimke, a kod melodija i nota zapise (razumije se, ako je istraživač vješt u tome, jer notni zapisi treba da što točniji). Treba uopće imati na umu, da su za etnografiju detalji važni kao i sve ono krupno, što svakome odmah od sebe udara u oči. Zato je bolje raditi polagano i savjesno, nego brzo završno. A da istraživači uzmognu na vrijeme svršiti posao, koji se naređuje spomenutom naredbom o »Etnografskoj spomenici«, neka se odmah prihvate posla, a ne da rade na brzu ruku istom onda, kada dođe vrijeme pregledavanja »Etnografske spomenice« i ocjenjivanja njihova rada.

Evo još nekoliko važnih uputa:

Ispitano i upoznato dobro je provjeravati kod više lica, pa ako među njihovim iskazima ima o nekoj tradiciji razlika, treba i tu razliku zabilježiti, odnosno označiti, što je utvrđeno kao općeno priznata ispravna tradicija. Učitelj - upoznavač naroda - treba dakle da pri tome nastoji biti kritičan. To će postići ili tako, da ispituje svoje suseljane kod zgode u grupi, gdje će jedan drugoga popunjati, ili tako, da čuveno i zabilježeno kod jednoga provjerava posebno kod drugoga i trećega.

Istraživaču neka bude prva briga, da ispituje i upoznaje narodni seljački život i kulturu kod starijih i najstarijih ljudi. Ali i mlađe neka ne zanemaruje, pogotovo kad se radi o još živim tradicijama. Čak i djeca mogu poslužiti za upoznavanje svega onoga, što se odigrava u dječjem svijetu na selu (igre; običaji, koje izvode djeca, momčići, djevojčice ; sabiranje i jedenje samoraslih biljaka, i dr.).

Dalje treba da ima istraživač pred očima razlike u stanju mnogih pojava narodnog života danas i u prošlosti - pred 40, 50 i više godina, ukoliko ih može ustanoviti ispitujući i najstarije i poređujući s današnjim stanjem. Te razlike treba da svagda pomno ispituje i prati, a napose neka bilježi one promjene, koje su se pred njegovim očima zbivale ili se zbivaju. Neka istraži, kako i zbog čega se zbivaju; što se napušta i zašto ; što se preuzima novo, otkuda i zašto (koliko se, na pr., mijenjaju pojedini običaji, nošnja, nakit, socijalni odnosi u obitelji, a napose u zadružama, ako još postoje, i t. d.) ; da li se uvode kakvi novi običaji i tradicije uopće, koje dolaze od naroda iz drugih sela, i t. d. Ovo osobito vrijedi onda, kad zapisivač ispunjava glavni program rada, pa svoj rad kasnije nadopunjuje.

Pri sastavu »Etnografske spomenice« imaju sudjelovati svi učitelji i učiteljice, a ne da se sastav povjeri samo jednomu. Najbolje je, da se najprije načini koncept, a onda neka se prepiše čitljivo i uredno.

U Zagrebu, dne 5. ožujka 1940. god.

Za Bana

Odjelni predstojnik:

Škorjač, v. r.

Spomenica (etnografska)

Započela:

Stana Štrk, učit.

(I. Priroda (narav) oko čovjeka)¹⁹

1. Kraj i mjesta.

- a) Građa je uzeta iz križevačke okolice, iz mjesta Raven, kotar Križevci, velika župa Bilogora, Hrvatska. Taj kraj ide na sjever do sela Lemeša, na istok do sela Mali Raven, na jug do puta koji vodi u selo Repinec, na zapad do sela Tkalec, Doljanec, Pavlovec i na sjeverozapad do sela Dubovca. Raven se je smjestio na dugačkom obronku Kalnika.
- b) U tom kraju su naseljena mjesta: Raven (450 duša), Lemeš (154 duša), Mali Raven (83), Tkalec (314).

2. Gore i vode.

- a) 1. Taj kraj je brežuljkast. Raven je smješten na odužem obronku kalničke gore. Na zapadu od Ravna su brežuljci, obronci zagrebačke gore. Ti obronci nemaju naročitih naziva, već su po njima sela, koja imaju svoja zasebna imena. Ti su nazivi od davnine, pa se ne zna zašto se tako zovu.
- 2. Najviše mjesto na gori narod naziva vrh. Za strane brda nemaju naročitih naziva, neg „stran”.

---

19 Ovaj naslov nedostaje u spomenici. Ovdje preuzet po Radićevoj Osnovi.

3. U tom kraju nema ni rudnika ni kamenoloma. Vapno donose vavnari iz Kalnika i to samo toliko koliko je potrebno za gradnje i bieljenje kućab) 1. U blizini nema veće rieke. Tu je potok Črnetko koji izvire izpod Kalnika. Za kišnih jeseni Črnetko se jako razlije. Jezera i bara nema.

2. Za mjesta uz rieke i potoke, također nemaju naročitih imena, jer nema rieka.

3. Ljekovitih vrela nema.

3. Zemlja.

a. Ravljani imaju svoje šume većinom na zapadu od Ravna. Tu je „jalševje”, gdje ima najviše jalše. Koja na tom močvarnom tlu najbolje uspieva. Močvarno je od potoka Črnca. Osim Jalševja, tu je i šuma Ravenščica. Na jugu od Ravna je šuma „Brezje”, a na istoku je „Cmroče.”

b. Na istoku su pašnjaci: „Šaš” (uz potok Petrovinac), „Ribnjak”, „Zajčak” (bila je velika trava, pa su se zajci legli), „Lednica”. (Tu je podvodno, pa čim malo jače zahladiti; tu se zaledi.) Na pigu: „Turščake”, „Galda” već prema jugozapadu. Tu su nekad bile galge za vješanje neposlušnih kmetova. Na zapadu: „Luka”, „Jalševje”, „Širočec” (put uz cestu), „Frastiče”, „Ravenščica”, „Podlužje”, „Krče”, „Podluka”, na sjeveru su „Reparina” i „Breg”.

Oranice su: na istoku: Ribnjak, na jugu: „Fintišče”, „Razumove krče”, „Krče”, „Ograd”, „Zviršče” (bio izvor), „Ravenščica”, „Požarine” (gorjela šuma u blizini). Na zapadu su: „Kučak”, „Ogradec”, „Udača”, „Luka”, „Jalševje”, „Vrbje”, „Krče”, „Valičma”, „Gublina”, „Doga” (duga je).

Vinogradi: Na sjeveru ima najviše Ravljana vinograde. Ti se zovu: Turjak i Fostice. Dosta ih ima u Lovrentovici vinograde, no to pripada Novakima. Neki imaju vinograde u „Bregu” kod Dubovca i t. d. To su imena od davnine, pa mnogima ne znaju više zašto se tako zovu.

4. Zrak i vrieme.

a) Godišnja dobra jesu: proletje, leto, jesen i zima.

b) Proljeće je obično hladno. Snieg se dosta dugo drži, pa narod mora dosta kasno sijati. Ljeti je vruće i sušno. Kad god bude i tuče, no narod ne pamti da bi ona učinila goleme štete. Jesen je hladna i kišovita. Pušu vjetrovi: dravčak (sa sjeveroistoka, od Drave), savčak, s juga, od Save. Savčak donosi kišu. Kad je oblačno, vele, „Megla visi”. Zimi curi sneg, ili dežđ i sneg skup. S krovu vise straščine. Po drveću ima mnogo inji. Ima i mraza. Smrznuta kiša je „solica”. Velike bure zovu viori. Pred kojih dvadesetak godina bio je jak ciklon koji je rušio drveće s korjenjem. Tada je stradao jedan prastari hrast i lipa.

c) Temperatura je umjerena. Zimi se spusti živa do -30^0 , a ljeti se digne do 35^0C . Obćenito: temperatura povoljno djeluje na raslinstvo.

5. Tlo.

Tlo je većinom ilovasto. Selo ne poplavi, jer je na uzvisini, ali kad snieg kopni, razlije se Črnetko po poljima i Petrovinac preko ceste, zaustave promet na 5 - 6 dana. Uz te potoke je ravnica, a na istoku i zapadu se uzdižu brežuljci s kojih se sljeva voda.

b) Za prehranu manje obitelji dovoljno je 3 - 4 rali zemlje. Najbogatiji gazde imaju 30 - 40 rali zemlje.

6. Bilje (drač, trave).

- a) U okolini ima raznog bilja i drača. Uz putove rastu koprive, kupina, jaglaci, fiolice, laboda, regič, pesji stric, osjak, maček, pleva, divji šipek, pesji luk, ščavel, grahurica, repuh, slak, i t. d. Po dvorištu i vrtovima ima majčine dušice, mlečec, kačino mleko, kiselice.
- Na rubu šuma rastu gumbelice (đurđice), divje gumbelice (salamunov pečat), visibabe, đurđeki (jaglaci), fiolice, zajcova detelja, plućnjak i t. d.
- b) 1. Ljudima za hranu: bere se lešnjake, kupine, gljive, jagode, divja šalata, zajčeva detelja, borovica, šipak i kiselica.
2. Za liek se upotrebljava: cvjet od ljubice, kamilica, jaglaci (đurđeki), bezga, metvica, majčina dušica, mračnjak (kad dojde mrak pred oči), koritnjak (za bute), vrbanjčeva trava (za vrbanac), žučna trava, šumljak (za uho), voden lonček ili krovnjak (stiče se i kaplje u oči ili kad nateče za vuhom).
3. Za štraju se zubači listje, a upotrebljava se i suha cima krumpirova. Najviše štraje sa slamom. Blago se hrani sienom, deteljom, sečkom, repom (sirovom i kuhanom, kukurezjem, kukurezom, otavom i šrotanim kukurezom).
4. Za bojadisanje. Za bojadisanje se narod služi najviše kupovnom bojom. Bojadišu predu za platno i tepihe, a i gotovo platno bojadišu djeci za haljine i muževima za pregače.
5. Stanje se pokriva cripom, a gotovo nema slučajeva da bi prekrivali slamom.
6. Za druge gospodarske poslove služi im agacija kao kolje, a kad se kolce skeli, one strugotine služe mjesto lika. Kad se hvata roj pčela, košnica se najprije dobro natare metvicom, jer ona liepo miriši. Drač se bere svinjama u proljeće, naročito koprive, koje izsječkane i podmetene kukuruznim brašnom služe i kao hrana malim gušćićima.
7. Za nakit služe: zvonjček (dremovac), drenek u cvietu, jorgovan, đurđeki, ljubice, a u gostima ružmarin s papirnatim cviećem.
8. Od vrbe pletu košarice i igračke. Od ritka isto pletu korpice za kruh. Od lieske prave se mekvice za košarice.
9. Na Cvetnicu se nosi u crkvu drenek i macice. Ako je Uzkrs rano, napupale grančice se drži 2 - 3 tjedna prije Cvetnice u podrumu, da se razcvatu.
- Za vračanje, copranje, isto se upotrebljava bilje.
- c) Koje se biljke uništavaju za štetne? Kao štetne uništavaju imelu, kukolj, grahuricu i zizer.
- d) Za koje se bilje nikako ne mari, a ipak ima mnogo. Tu se slabo mari za ljekovito bilje, a ima ga dosta.

7. Životinje.

- a) Ima li u kraju divljih sisavaca ili četveronožnih životinja 1. koji se love i ubijaju za hranu:
Ovaj kraj gotovo nema divljači. Nade se nešto lisica, zečeva, kuna vjeverica, a vrlo rijetko fazana. Ima tvorova, koji načine dosta šteta. Ljudi ih hvataju. Kad uhvate tvora, običaj je da ga dvojica nose po selu, pokazaju i sabiru pri tome jaja i novac. U polju tamane miševe i hrčke, koji za suhe

jeseni učine velike štete u polju. I zec je štetan, jer ubija glode voćkice. Za hranu se ubijaju zečevi i fazani.

3. Ima li drugih sisavaca, za koje se mnogo ne mari? Prije je bilo mnogo više tih životinja. Mnogo su ih ljudi potamanili, a mnogo je kriva vлага i metilj.

- b) 1. U selu žive oko kuća lastavica, vuga, vrabac, senica, pastiričica i golub.
- 2. Po poljima su prepelice, ševe, vrana, gavran, svraka, roda, divlje patke i divlje guske (rjede).
- 3. Po šumama su futač, kukuvačica, slavuj, kos, žuna, jastreb po koji fazan i kobac. Ptice selice odlaze u rujnu na jug, a vraćaju se u travnju.

Štetne su vrane i svrake jer jedu kukuruz, a koristne su sve ptice pjevačice. Mnogo šuma je izkrčeno pa nema više ptica kao nekada. Mnogima ne znaju imena.

- c) Riba ima malo, pa im ne znaju za ime. Rietko se nađe po koji rak.
- d) Od gmazova ima kača (belovuške i riđovke), guščera, žab (krastača, regača ili kraljica, coprnica, kukmač i mukač) Od njih nemaju koristi, osim krastača, koje se hrane gusjenicama sa povrća. Guščeri i kače grizu. Ne stradavaju ni ljudi ni životinje, jer ih nema mnogo.

e) Kakvih ima kukaca? 1.

- 1. na čovjeku: žive vuši, buhe i stenice.
- 2. u čovječjoj hrani: u žitku ima žižaka, na hranu navaljuju muhe, u brašnu ima crvića
- 3. u domaćem blagu i oko njega. U blagu ima metilja, a na njemu tekuti, vuši, navaljuju obadi, konjske muhe i komarci.
- 4. na povrću (u vrtu), žitu, travi, voću i drveću. Na povrću ima raznih vuši i buh (na paradajzu). Na travi ima skakavaca, zrikavaca i raznih kukaca kojima ne znaju imena. Na veću i drveću ima štetnih kukaca, gusjenica i mravlic.
- 5. gdje drugdje? U zraku lete razne mušice i komarci. Otrvne kukce ne poznaju. Gusjenice prave prilične štete.
- f. Kakvih ima puževa i glista? Jesu li od kakve koristi ili štete? Malog puža zovu slepovuš, a velikog zovu balavi puž. Glista ima malih i srednjih.

II. Tjelesni ustroj naroda.

1. Obćeniti ustroj tela.

- a) 1. Jesu li ljudi visoki, srednje visine, nizki? Ljudi su srednje visine.
  - 2. Je li glava duga, srednja, okrugla? Glava je srednje veličine, lice okruglo.
  - 3. Kakvo je lice, nos? Lice im je zdrave boje, nos pravilan.
- b) Kakve je boje:
    - 1. kosa: Kosa im je smeđa, a u djece je većinom plava. Ima ih i sa črnim lasima.
    - 2. koža: Koža im je nešto tamnija, a ljeti opaljena od sunca
    - 3. oči: Oči imaju većinom smeđe, a djeca plave.

4. Ima li ljudi rudaste, kovrčave kose? Kosa je većinom gladka, a nađe se po koji čovek s rudastim lasima.

5. Ima li ljudi neobično rutavih ili kosmatih (n. pr. na prsima). Rutavih ljudi nema mnogo.

2. Posebne pojave.

a) 1. Jesu li ljudi jaki ili slabici? Koliku težinu može običan čovjek nositi. Ima li neobično jakih ljudi? Jesu li prije bili jači ljudi? Ljudi su srednje jačine. Svi su miščavi i čvrsti. Nose do 1q. Neobično jakih nema. Prije su bili jači, jer su kasnije počeli s teškim poslovima, a danas, čim svrši pučku školu, odmak mora i kosit i sav posao obavljati.

2. Jesu li ljudi debeli ili mršavi? Ljudi su srednje debljine. Žene su deblje. Najteži su oko 100 kg.

3. Imadu li mnogo djece? Ako nemaju, nije li možda što drugo, a ne neplodnost? Uobičajeno je po 1 diete. U selu ima oko 20 obitelji bez djece. Nije kriva neplodnost. Same žene izazovu pobačaj. Ima neka trava u polju, kojoj ne znaju ime. Njezin korjen osuše i muž probode onda ženi „maternicu”. Dalje to već same urade ili su išle k liečniku. U susjednom selu je pred nekoliko godina umrla mlada žena od toga.

4. U kojoj dobi obično umiru? Umire li mnogo djece? Ima li starih ljudi i koliko su stari? Jesu li ljudi prije dulje živjeli? Ljudi obično umiru oko petdesete godine. Djeca najviše umiru u prvoj godini. Ima nešto starih ljudi preko 80 godina. Jedan od njih još kosi kao mladić, a drugi idu samo na pašu s guskama i purama. Prije su ljudi dulje živjeli.

Dodatak. 1. Kako se zovu dielovi tiela? (Kako se zove cielo tielo jednom riečju: tielo, život, stas?)

Kako se zove sve na čovjeku i u čovjeku, od glave do pete? Dielovi tiela jesu: glava, vrat, telo, ruke i noge. Cielo tielo se zove život.

2. Kako se zovu ljudi po boji kose, kože, očiju; po stasu, debljini, po obliku lica, nosa, usnica i t. d.? Po boji kose su: žute lasi, bele i črne lasi; onda ima ljudi bele kože i črne. Oči su isto plave, smeđe i črne. Po stasu su veliki i mali, a po debljini: suhi i debeli. Duguljasto lice je dugi obraz, a okruglo je okrugli obraz. Nos je pravilan i frntasti, a usnice debele su čubaste.

3. Kako se zovu razne mahne ili falinge (kad je tko čelav, plešiv, grlav, rebav, šepav, šantav, kad u križ gleda i t. d.?) Čelav je čovjek plešiv, a grlav je pukljav. Ima li jednu nogu kraću, onda je šepavi, nema li zubi, ščrbav je. Hoda li nesigurno, ide plentavo, a neki gledaju i u križ.

b) Bolest: 1. Koje su najobičnije bolesti? Od kojih bolesti najviše umiru ljudi i djeca? Najobičnije bolesti jesu: sušica, reuma, razni katari, čir na želudcu i hripavac. Najviše umiru od sušice, čira na želudcu, kantara, hripavca i griže (djeca).

2. Koje su bolesti poznate? Poznati su razni kantari, bolesti želudca, črieva, upala pluća, ripavec, malarija, sušica i svrab.

I. Vanjske ozljede. α) Ozlede. Kako se kaže kad se tko „ozledi”, stuče, potuče, ofuri, opeče, poreže, kad tko okilavi, kad mu nebo spane? Kako se zove ozledo mjesto, kad „zacieli”, brazgotina, žilek?

Kad se tko poreže nožem, vele, porezal se je, kipućom vodom se popari, kad se tko lupi, stukel se je. Ozlijedeno mjesto je rana. Kad rana zacieli, načini se skula; kad skula odpadne ostane „cvrtina”.

β). Kad „ujede”, „ugrizne”... zmija, pas, pčela? Zmija i pas griznu, a čelec pusti žalec.

γ) Rane (čirevi, žuljevi). Za rane nemaju drugoga imena. Čir zovu mozel, a utisci na rukama i nogama su žuljevi.

δ) Bolesti kože. (lišaj, svrab, sramotne bolesti). Ako se na licu guli koža, to je lišaj. Ako se izbacuje po tielu piščaji, to je svrab. Spolno bolestne zovu čenkeljivi.

II. Unutrašnje bolesti. $\alpha)$ Bolesti unutrašnjih organa, pojedinih udova tiela: glave, vrata, očiju, ušiju, nosa, usta, nokata, pa kad kosa ispada; prsobolja.

Ako boli želudac, vele, črieve boli, kole me v trbuhi. Ako vrat boli, ima bute ili gute. Gute su otekline krajnika, a bute su „škrofli” ili opet mumps.

Na oku se naredi ječmenec ili trahom.

Ako uho boli, iz njega curi đuber.

Prehlada nosa je kantar.

Na usnicama ima žvare.

$\beta)$ Bolesti cijelog tela (groznica).

Ako boli cijelo telo, veli „celi život me boli.”

γ) Velika bolest (nevola). Najstrašnija im je bolest padavica. Ne znaju uzroke. Onda čovek nabija sobom i pena mu ide na usta.

δ) Ženske bolesti (cvjet, trudovi, bolesti prsiju). Ženske su najveć betežne na maternici. Maternica im se pomakne od držanja tereta. Na prsa su bolestne kad doje djecu. Ako diete ne izvalči dovoljno mlijeka, ono zaostaje i gnoji se. To je često običaj. Često dobiju žene od toga silnu temperaturu. Tu muževi pružaju pomoć. Uzmu vina, pa piju i izsisavaju gnoj iz prsa. Iza svakog gutljaja, izvuku nešto gnoja. Kasnije stavljaju žene peršunovo lišće namočeno u rakiju, pa time „razteraju mleko.”

III. Duševne bolesti. $\alpha)$ Kako se zove čovjek (i bolest) kad čovjek misli da vidi kojekakve (strašne) ljude, životinje i dr. stvari (fixa idea, halucinacije).

$\beta)$ Kako se zove bolest kad je čovjek bez razloga veselo, da pjeva, pleše..?

γ) Bez razloga žalostan (melankolija)

$\delta)$ Kako se zove bolest (i čovjek) kad čovjek ništa ne zna, niti ne pamti (lat. stupor, kajk. bēde)? Takve ljude zove ~~đe~~ bedasti ili belavi.

$\varepsilon)$ Kako se zovu ljudi od poroda glupi, pa uza to tjelesno slabici ili nakazni (maleni, a zdepnati, navorana lica, velikih ustnica i t.d. – cretni)? Ima li u kraju ovako zaostalih ljudi?

Tjelesno zaostalih nema.

III. Jezik.

1. Kojemu narječju pripada govor. Je li govor štokavski, čakavski ili kajkavski? Kako ga zove sam narod (hrvatski ... ili kako?) Kako ga zovu susjedi bliži i dalji? Obilježavaju li ga kako, rugaju li mu se i zašto?

Gовор је хрватски, кайкавско нарјечје. Народ га исто тако зове, а исто и ближи и даљи сусједи.

2. Izgovor i naglas.

Koji se glasovi izgavaraju drugačije nego u književnom govoru? Izgavaraju li se rieči kao drugačije nego u književnom govoru (ne „zavlache” li, ne govore li „na nos” ili kako drugačije)?

Другачије се изговарају гласови /a/, /e/, /u/, а гласови /i/ и /o/ изговарају се готово увек као у književnom govoru. Код говора развлаче. На nos не говоре, а нити другачије.

3. Rieči.

Za koji stvari narod zna, da se drugdje drugačije zovu?

Dodatak. Ima li kaki tajni govor (kod prosjaka, razbojnika)? Kaki je?

Тајни говор не постоји.

Drugi odio.

IV. Životne potrebštine.

1. Selo i okolina.

a) Okolina. 1. Kako se jednom rječju zove prostor oko sela?

Простор око села је околица.

2. Kada se i s koje strane dolazi i može doći u selo?

У село се долази са истока главном магистралом (Криževci - Zagreb). По тој магистралама, идемо из Равне, дођемо до села Мали Равен. На запад стигнемо најпре у село Ткаље. На југ вodi пут према селу Репинец, а на сјевер са истим путем иде у Лемеш. У село још вodi пут из Долјанца и Дубовца. Тај је пут на западу Равне.

3. Kako leže sela (uz rijeku, potok, na brdu...)?

Села су по брзулјцима, а у низини су уз поток.

4. Gdje su prema selu šume, gora, pašnjaci, livade njive, (oranice), vrtovi, zavrtnice? Kuda se u njih ide?

Шуме су највише на западу села, а до њих се иде кроз поље где су оранице и паšnjaci. Још има шуме на сјевероистоку. Гора Калник смјестила се којих двадесет километара на сјеверу. Паšnjaka има свуда око села, а највише на истоку и југозападу. Оранице су највише на западу. У село се може са свих четири стране. Са истока се долази државном магистралом из Криževaca. Са запада се долази

iz Tkalca isto tom državnom cestom. Sa sjevera se dolazi putem iz Lemeša, a sa juga idu putem iz Repinca. U polje se ide putovima i „ulicom”.

5. Gdje je groblje? Kakovo je? Gdje je prije bilo? Groblje je u Malom Ravnu izvan sela. Od uviek je tamo.

6. Ima li blizu sela kakav grad, ruševine, stara crkva? kip, statua i t. d., Kakovo znatno mjesto, drvo?

Današnja zgrada občinskog poglavarstva bila je nekoć kurija grofova Zdenčaj. Oko kurije bio je divan park sa vrlo različitom vegetacijom. Tako se spominje da je stari grof Zdenčaj donio prve dalije u Europu i tu ih zasadio. Na sjevernu stranu bil je velik voćnjak. U njemu je bilo dvanaest vrsta trešanja – od najranijih do kasnih crnih trešanja. Tu su bile i silne gospodarske zgrade. Na mjestu gdje je danas kuća g. Najmana imali su Zdenčajevi golemi štagalj.

Stari Zdenčaj je imao dva sina. Aleksandra i Nikolu. Drugi je bio poznati ilirski pjesnik. Pred kurijom je bila stara, golema lipa. Oko nje je bio kamenit stol i kamenite klupe. Za tim stolom je Nikola pl. Zdenčaj izjavio poznatu pjesmu „Puna srdca, pune čaše.” To je bilo u času kad je podigao čašu da nazdravi družtvu. Sam je rekao da je napjev za tu pjesmu uzeo po nekoj staroj austrijskoj pjesmi.

Zdenčajevi su imali goleme posjede, cieli Raven i mnogo kmetova. Na putu prema Tkalcu ima mali dio pašnjaka koji zovu „galge”. Na tom mjestu su vješali neposlušne kmetove.

Kako su Zdenčajevi razsipno živjeli, komad po komad zemlje je odpadao dok i sve nije otišlo za dug.

U selu ima dosta uspomena o životu Zdenčajevih.

Tako pričaju da je stari Zdenčaj dao u proljeće kmetovima pol vagona krumpira, a u jesen su morali pokazati dva vagona. Ljudi su ga pod sili sadili, no uvidjeli su kako je to dobra hrana i za ljudi, osobito kad se dosta zamasti.

Na groblju nalazi se jedna kamena ploča u dosta lošem stanju gdje pišu imena Zdenčajevih. Tu su i godine života i smrti nekih članova.

Ljudi spominju i neki debeli hrast koga su tek šestero ljudi mogli obujmiti. Pred deset godina bio je ciklon koji je čupao drveće sa korjenjem. Tada je i taj hrast nastradao.

b) Selo. 1. Što se misli kad se kaže „selo”? (Misle li se samo kuće i dvorište ili cieli kraj oko sela? Znači li „selo” isto što i „svi ljudi i sav svjet iz sela”?)

Pod imenom „selo“ razumjeva se ljudi i okolina sela.

2. Kako stoje u selu kuće jedna prema drugog (jesu li u kakvu redu ili su razstrkane?)

Kuće u selu stoje poredano i to tako da one starije ulaze u dvorište, a nove imaju pročelje na ulicu.

2. Kuća i dvorište.

a) Dvorište. 1. Što se zove dvorište (dvor, avlja)? Ima li velike razlike među dvorištem jednim i drugim?

Ograđen prostor oko kuće zove se dvorište. Tu su gospodarske zgrade. Dvorišta su uredna kod većine. Domaćice ih metu, ako ne svakog dana, a svake subote sigurno.

2. Je li dvorište ograđeno i kako je ograđeno? Gdje što u njemu stoji (gdje je kuća, hambar, štala i t. d.? Je li prazno ili golo ili je obraslo travom ili dračem? Ili zasadeno drvećem?

Dvorište je ograđeno. Bolji gospodari imaju betonske stupove i plot, siromašniji imaju ili letve ili živicu. Neki imaju pletenu mrežu i žicu. Kuća je do ulice, a na nju se u dvorište nadovezuje: štala, šupa, štagalj i kotac. Gnojište je većinom prede štalskim vratima, a mnogi već imaju iza stale poseban otvor za izbacivanje gnoja. U dvorištu ima po koja voćka, nešto trave i drača.

3. Kuda se iz dvorišta ide k susjedu? Ima li u ogradi prolaz, vrata, ili se mora na ulicu? Kuda se iz dvorišta izlazi?

K susjedu se ide iz dvorišta kroz plot, preko drvenog prelaza. Iz dvorišta se ide u polje, toli kroz lesu na cestu.

4. Što je iza dvorišta?

Iza dvorišta je vrtec, pa voćnjak (trnac), a zatim oranice i livade.

b) Kuća i pokućstvo. 1. Što se sve misli kad se kaže „kuća”?

Kućom se naziva zgrada i kojoj se stanuje i prve gospodarske zgrade okolo. Prva kuća do škole je Nikole Kralja. Pročelje joj (~~gleda na ulicu~~) je dugačko, a ulaz je iz dvorišta. U njoj živi on sa ženom Janom, i družinom. Jedinica kćer je umrla mlada, prije 20 godina. Ima 20 rali grunta i spada među najbogatije gazde u selu. Najprije se dođe u ganjek. Tu je stol i klupa, pa tu težaki jedu. Odavde se ide desno u hižu. Tu su 5 prozora, 2 krmeta, 2 ormara, gradenc, stol stolci, klupa, peć i mnogo slika po zidovima. Iz hiže se ide u manju sobu, u koju se može i iz hodnika. Ta velika soba je za goste, a Nikola spava sa ženom u toj sobi manjoj. Kraj vrata u tu sobu, ide se u još jednu sobu kroz koju je prolaz za kuhinju. Tu je krevet, stalaža za suđe. U kuhinji je šparet, stol, klupe, stalaža i slike po zidu. Iz hodnika lievo vode vrata u komoru gdje je krušna peć i na tavan. U drugim kućama nema toliko soba. Većina ih ima hodnik, hižu, kuhinju i komoru.

2. Od čega je kuća sagrađena? Čim je pokrita? Je li „prizemna” ili kako se to kaže?

Kuća je od cigle i pokrita je črepom. Sve su prizemne, osim 4 sa zgradom obćine, koje su na jedan kat.

3. Koliko ima odieljenih pregrada (sobâ)? Kako se koji predio zove? Čemu koji služi i što je u kojem? Ima li kakvo mjesto za spremanje mlieka, sira...

Soba je hiža, najprije se ulazi u ganjek, a iz njega se ide u kuhinju i komoru. Bogatiji imaju i po više soba. Hiža je soba za sve. Tu se spi, zimi prede i tka. Iz ganjka se ide i na taban, a često i u podrum. U kuhinji se kuha jelo, nasaduju kvočke, kuha za svinje i tu se jede zimi. U komoru se spremi hrana i mlieko. U sobi su 2 - 3 kreveta, zibka, ako je malo diete u kući, stol, stolci, klupa 1 - 2; 2 ormara, gradenc, a puno ih već ima „psiu”. U starijim kućama je još i škirnja za odielo.

Danas je škrinja u komori. Po zidovima su slike svetaca i pojedinih članova kuće. U jednom kutu su složene svete slike. U tom kutu su i 2 klupe i stol. Kreveti su do zida, jedan za drugim. U kuhi-nji je šporet, stol, klupa, stolci, pa i krevet, stalaža i lonac za svinje. U komori стоји rakija, kruh, suho meso, sir, mlieko i t.d.

4. Ima li u kući zahod (pod krovom)? Kaki je? Ako ga nema pod krovom, gdje je?

Samo najbolji gazde imaju zahod i to radi stranjskih, a sami idu u štalu ili na gnoj. Taj se zahod nalazi uz štalu ili kotac.

5. Kako se zove jednom rieči sve što je u kući? Kakovo je?

Sve što je u kući je pohištvo, a načinjeno je od hrastovine ili trešnjevine

c) Druge zgrade za ljude. Ima li osim kuće još kakih zgrada za ljude? Kakove su, tko živi u njima i što je u njima?

Drugih naročitih kuća nemaju. U kletima imaju vina, pa odlaze nedjeljom i blagdanom po podne tamo piti i kući donose po koju bocu.

Dodatak. Gdje se živi, t. j. gdje ćeš koga naći, kad dođeš u kuću u proljeće i t.d.

U proljeće i ljeti se rano odlazi na polje. Kod kuće ćemo naći babu s djetetom, koja kuha jelo, hrani blago i živad. Oko podne baba nosi jelo, ili dođe tko od mlađih. Uveče se sjedi oko stola, piye i razgovora te dogovara o dalnjem radu. Zimi idu muževi u šumu, a žene predu, snuju, tkaju i t.d.

d) Zgrade za sieno, žitak, živež, sprave, orude. Ima li osim kuće još kakvih zgrada za žitak, živež, sprave, oruđe, kao šupa, hambar, ljetnja kuhinja, suša, i t.d.? Gdje je sve to, od čega je i kakovo je? Kakove su stvari u tim spremištima?

Zgrada za sieno je štagel; za žito nema posebne zgrade. Kuruza se spremava v kuružnjak Oruđe i sprave se spremaju v komoru. Lišće za štraju stoji u suši. Repa se spremava u podrum ili u trap. Kruh se peče u zemljanoj krušnoj peći, koja je na dvorištu. Rakija se peče u komori.

e) Zgrade za životinje. Ima li posebnih zgrada za životinje? Kako se zgrada ili samo odio za svaku vrstu blaga ili peradi? Kakova je koja i što je u njoj?

Blago i konji su u štali, svinje u kocu. Kokošnjak na kocu. U štali su jasle i lotre, pa selnik gdje stoji krma. Svinjci imaju kopanje, a kokošnjci prečke.

f) Što je još oko kuće? Ima li možda stupa za tučenje ječma ili kakova druga sprava ili prilika? Kakova je?

Staje za ječam imaju samo neki, a tako isto i žrni.

g) Zdenac. Odakle se nosi voda? Ako je zdenac u dvorištu, kakav je? Ako je izvan dvorišta, gdje je i kakav je?

Zdenac je od cigle, a ograden je daskama. Svaka kuća nema zdenca, već se nosi od susjeda.

h) Drvnjak. Ima li drvnjak i kakav je?

Drva su složena u dvorištu gdje se pile i ciepaju.

i) Gnojište i smetište. Je li gnojište i smetlište kako uređeno?

Neki već imaju betonirano gnojište i smetlište, a većina samo baca gnoj iza štale u jamu. Posebnog smetišta nema.

3. Zgrade izvan dvorišta.

Ima li kakovih zgrada izvan dvorišta kao što je stan, klet?

Izvan dvorišta su samo kleti po vinogradima.

4. Hrana i posude.

a) Spremanje i privređivanje smoka, mesa i sočiva. 1. Kako se zove jednom rieči sve što je za jelo ili što se jede? Kako se zove više vrsta jela zajedno?

Sve što se jede i služi za jelo zove se rana. Više vrsti jela zove se kuhilo.

2. Kako se ubijaju i ražinjavaju volovi, svinje, ovce, perad, ribe, raci? Kako se zove cieli taj posao, kako kod svake životinje. Tko taj posao obavlja? Kako se zove koji komad mesa?

Volovi se ovako ubijaju: na visokoj gredi je uže preko kolotura. Tim užetom se svežu rogovi i podigne ga se. Zatim ga lupe tupom stranom sjekire, a kad se sruši, zakolju ga. Krv se uhvati u lonac za krvavice. Ogule mu kožu i izvade drob. Onda ga razkole po hrbtnu, pa opet svaku polovicu dalje diele.

Svinja se uhvati i dugim nožem zakolje pod vratom. Zaklanu svinju stave u korito, pofure, preokrenu i stružu starim žlicama. Kad je ostrugana ščetina i oprana, dignu je na rame i razpore trbuhi. Drob se očisti za devenice i kobasice. Srce, pluća, jetra i bubrezi se jedu. Očišćenu svinju razpore po trbuhi. Najprije se odrežu polovice glave, lopatice, šunke, rep. Sad se skida špek. Kremenadli i rebra se odiele.

Ovacna nema.

Perad. Kokoš kolju nožem. Presjeku grkljan, krv uhvate i u juhi kuhaju. Zaklanu pofure kipućom vodom i očiste od perja. Čista kokoš se otvori na žvati pod vatrom, izvadi se žvata i grkljan. Sad se na trbuhi otvori i izvadi se drob. Čревa se bace, a srce, želudec, jetra i bubreg se jedu. Tako očišćena se osoli i dene kuhat, a više put i prepeći. Pečena se razreže, tako da se najprije odrežu peruti, boce i biškup, a ostali dio se prereže po hrbtnu i kobilici.

Guske i patke se zaklani očupaju, a kod toga i pomažu bielom smolom. Raca se kole na glavi.

Ražinjava se kao kokoš.

Riba i raka nema.

Volovi se zatučeju, svinje zakolu, pofuriju, stružaju i razčinjavaju. Perad se kole, pofuri i ražčini. Volove kolje mesar. Svinje kolju muški, a žene im pomažu. Perad kolju žene.

3. Kako se različito meso soli, sprema i suši? Kako se nadjevaju kobasice? Kako se koje zovu?

Kad se zakolje svinja, meso stoji zimi dan-dva da se dobro ohladi. Dobro se soli i složi u kacu i prelije se pacom (voda, češenj i prpra.) Veći komadi stoje u pacu 4 - 6 tjedni, a manje 2 - 3 tjedna. Onda se dene na tavan i pusti se dim. Suši se najmanje mjesec dana. Kroz to vrieme se meće u peć borovice. Osušeno meso se dene u komoru na hlad. Od mesa se delaju mesne kobase (čurke/devemice) i prezvuršt.

Prezvruš t Želudac se okrene i napuni rezanim kožama, mesom, vuhima. To se izreže i pomieša sa krvi, paprom, gvircem i soli. Napunjen želudac se fest zašije z pređom i dene kuhat. Kasnije se ohladi i dene među dešćice pod cigle.

Devenice ili čurke. Pune se očišćena čревa sa kuhanim izrezanim plućima i srcem, te oporek prepečen na črnom luku. Pomeša se 2 - 3 l kuhane hajdene kaše polivene z krvi. Sve se osoli, papri; klinčić, gvirc i češenj se doda. Na obadva kraja se zveže pređom i trešćicom i kuha se. Kuhane i dobro ohlađene se deneju na dim.

4. Kako se „seče”, kopa, čisti „riblje” i spremi kupusu, repa, krumpir?

Zelje se očisti izvana. Glava se razpolovi i zvadi se koren. Riblje se na veliki ribež, slaže u kacu i dobro soli. Gazi se nogama. (G. Najman, posjednik, star 67 god. veli da je njegov otac pri poviedao, da je vidio starog seljaka u opancima gaziti zelje.) - Nekoliko dana stoji na toplo. Pokrije se dašćicom i navali kamenje. Stoji ili u podrumu ili u komori.

Repa se spremi u trap ili podrum. Vadi se po malo, debelo oguli, nariba, osoli i dene u lonec ili škaf z malo kvasa. Tako stoji 2 - 3 dana, pa se kuha.

Krumpir. Krumpir se pusti ohladiti, a onda se spremi u podrum i poškropi vapnom da ne gnijije.

5. što se još spremi za zimu ljudem za hranu?

Za zimu se još spremi grah, mrkva, peršun cikla, češnjak, paprika, paradajz, vugorko, feferoni; kelj i suše se vrganji.

6. Brašno i sočivo. Kakvoga sve ima brašna? Kako je koje mliveno? U čemu i kako se tuče žito, ječam za kašu?

Najfinija je griz melja, onda je glat, šestica, šenička, kuruzna, hajdene. Melje se u mlinu. Meuja se u paromlinu. Za kruh se melje u vodenici, a za blago i perad se doma šrota.

Ječam se namoći i dugo tuče u stupi.

Hajda se najpreoli skuha, posuši i tuče.

Proso se najpreoli suši, pa tuče. Stupa ima spodi kladu, vun nje je duplje, gore je jedno drevo u stupec.

7. Mlieko. Kako se doji? Što se radi redom s mliekom dok od njega ne postane sir, maslo i t.d.? U čem se to i kako radi? Kako se zove sve ono što nastaje dok se mlieko čini?

Najprije se opere vime. Vlećeju se celom rukom najpredi prednji dva ceckia, a onda stražnji. Potem se jošće izdoji do kraja. Mleko se iz vedrice cedi v čupe koji stoje u komori, a zime v kuhinji. Kad se mleko stane, vruje se obere čisto, a mleko se topi na šparetu. Kad je sirutka zelena i dobro se doli od sira, precedi se i po zdelici se složi sir, osoli se i dene ili na dim ili na zrak sušiti. Vrnje se dene u stepicu i tuče se dok se naredi puter. Stepki se deneju v zdelu, a na puter se nalije male vode i još se malo tuče da se izpere. Onda se zaokruži i spremi v komoru ili se prepeče, pa se maslo spremi. Stepki se jedeju z kruhom.

8. Bere li narod za jelo jagode, gljive i još što? Spremaju li se kako te stvari?

Narod bere za jelo jagode, vrganje, lisice, blagve, mličec, maline, kupine, šipak i trnine. Vrganji

se i suše, a od kupina i šipka se peče pekmez.

b) Priredivanje hrane (jela)

1. Kako se jednom rječju zove priređivanje jela, kako kod pojedinih jla, kako porugljivo? Kad je jelo pokvareno?

Prirediti jelo, vele: „slagati ručak, obed, večeru.” Mleko skipi, krumpir je zgorel ili se je prijel i t. d.

2. Što se jede priesno?

Sirovo se jede suho meso, šunka, devenice suhe, kiselo zelje, voće, paradajz, luk i dr.

3. Što se peče, prži?

Peče se krumpir, meso, kruh, kolači i jaja.

a) Kakvoga ima peciva od brašna? Kako se mesi i peče kruh i drugo pecivo? Što sve za to treba i kako se zove?

Od brašna se slažu digenke i prki kolači. Kruh se mesi v koritu. Brašno se presije i podmesi se kvas. Kvas se navek ostavi u lončiću i stoji na mrzlotu. Kad se kvas digne, mesi se kruh z vodom, bez soli. Zmešani kruh se pokrije z plahtama i dobro se diže. Kad je dignut, razdeli se na 4 - 5 većih delova. Svaki se zasebno zgroše v strugajni i dene u nasipanu i krpom obloženu korpu dizat se još malo. Kad se kruh pomesi, nakuri se peć. Uglenje se potegne z greblicom, a peć se očisti z mokrom krpom i imelom. Ves žar se zgrne pred vustje. Sad se kruh dene nuter. Ako nije dost požaren, vuglenje se podigne, a vustje se zapre plehjom.

Pogača se slaže od brašna (šestice), jaja, putra soli i vrnje. Dobro se zmesi, dene v plej namazan z putrom i vilicom se kojekak nariše, pa se dene peć.

Ciemara. V mleko se dene bela melja, 2 jaja i soli. Sad se z kuhačom ztrajba. Naknije se na protvanj z malo masti i polje z vrnjem. Požareno se zvadi, razreže na komade i posoli z cukorom.

Ciemara kukurezna. Dela se isto, samo z kuruzne melje.

Diganjke. Germa se dene v zdelu, nalije se mleko i malo melje. To se naredi navečer i pusti do jutra digati. Ujutro se dene još bele melje i malo cukora i vanilija šećer. To se rukama mesi dok puca i dok se mehuri dižu. Zvadi se iz zdele i dene na stol posipan brašnom. Suče se z mliečnjakom. Kad se osuče, dene se pekmeza od sliv, ili sir z jajima i vrnjem ili orei zdrobljeni v mužđaru, z cukorom ili medom, prokuhanji na mleku, ili mak stučeni v mužđaru z prokuhanim mlekom i cukorom. Filu se dene na testo i žlicom se različi. Nekojoj nameću na jedno, okolo se zafrkne i dene v okruglu tiganju. Opet se diže. Nekojoj namažu odzgor z žutanjkom.

Perice. To je isto testo, samo se zreže na četvorine. V sredi se dene sir, vugli se stisnu i zavaljaju, da nisu špice i dene v namazani protvanj.

Pita. V zdelu se dene bela melja. Na sredinu se dene mleka, puter, soli i cukora. To se mesi, a onda se u dva komada osuče. Jedan komad se dene v protfanj, namaže z orehimom, makom ili pekmezom, a drugi mlinec se dene odzgor. Dene se peći. Požareno malo dostoji, a onda se zvadi van.

Prosti kolači. Delaju se od bele melje. Nutri se dene mleka, soli, vode i masla. To se na stolu osuče kaki je protfanj celiki. Protfanj se namaže z mastju i dene se peći.

Kraflini. Mesi se v malom koritu. V mleko se dene melja, cukor, jaja razmućena soli i germa. Rukama se zamesi. Dok je dobro zmešano, z mliečnjakom se osuče zreže se s rupicom i pusti digat. V ranji se mast stoji. Kad je mast fest vruča, deneju se kraflini i peču se. Obrnu se žlicom. Ožareni se vade i osole cukorom.

Fajnki se isto pećeju na mast.

Štrukli. Od hmelje, soli i vode se naredi mlinac. Na osukani mlinec se dene sir z jajima i vrnjem. To se različi žlicom. Nasuče se i reže na prst duge štrukline. Slažu se v namazani protfanj. Zgora se dene još vrnja i dene se peč. Jedu se vruči.

Rezanci. Fest se zmesi melja, jaja, malo soli i malo vode. Tenko se razsuče i dene sušit na sito. Sušeno se zreže i zakuha v juhu.

Trganci ili napuščanci. Delaju se kak rezanci; puno mekše. Žlicom se spuščaju v kipuću vodu. Kad zavri, maknu se.

B) Što se peče na goloj vatri ili na žeravici ili na ražnju?

Na vatri se peče mlada kukureza i krumpir z obelinjem. Na ražnju se peče meso v kleti.

y) Što se peče u posudama? Kako se zove sam posao v jelo.

Na ranji se peč luk z jajima i krumper. Kuha se v loncu.

4. Što se kuha u vodi, mlieku?

Na vodi se kuha rezanec, krumpir, grah, zelje, repa, kelj, luk i t. d. Na mleku se niš ne kuha.

5. Kako se drugačije priređuju jela?

c) Kada se koje jelo jede? Ima li za posebne događaje posebnih jela?

Kad čovjek oboli, kuha mu se kokošja juha. U babinjama idu žene a porodilji prvu nedelju iza poroda z troškom i nose kolač, vino i meso.

d) Gdje se kada jede? Kada se jede? Kada se obilnije jede i piye? Što se jede kad se se obilnije jede?

Kada se svečano gosti?

Ujutro se jede ruček, u podne obed i u veče je večera. Jede se v kuhinji pri stolu. Obilnije se jede kad se ore, kosi, kopa vinograd i u berbi. Tada se jede juha, meso i kiselo zelje ili repa ili krumpir i kolač. Svečano se jede kad su „gosti”, svatba ili „krmine”.

5. Odielo i obuća.

Kako se jednom rječju zove sve, što čovjek oblači? Koja se sela svoga kraja jednako nose?

Sve što čovjek oblači zove se oprava. U sadašnje vrieme nose se jednako u svim selima.

a) Odielo za djecu

1. Kako oblače djecu, dok ne prohodaju i to: $\alpha)$ mušku, $\beta)$ žensku.

Dok diete ne prohoda, oblače se i muška i ženska djeca jednako. Najprije im obuku rubačicu, koja je na ledima otvorena i sveže se na zatiljku. Na rubaču se obuče kiklja. Do 4 godine nosi dečko kiklju. Na glavi mora biti kapa koja se cieli dan ne skida. Iza četvrte godine muškarčić dobije hlače od domaćeg platna, a za po kući, a za svetečno dobiju kupovne hlače i bljuzu.

b) Mužko odielo

1. Svakidašnje mužko odielo i to: $\alpha)$ ljeti, $\beta)$ zimi. Muži nose rubače z domaćega platna. Većina ih ima prsa i kragnu obšiven šarenom tkaninom kupovnom ili pak već natkaju šareno. Zatim nose²⁰

Iz bilježnice vježbanke:

Zatim nose gače, isto iz domaćeg platna, a odzgor ima lajbec, hlače i kratki kaput. Zimi imaju još kapute podstavljenе krznom.

2. Kad dolaze ljudi među sviet, imaju čiste rubače, obuku stajaće odielo, cipele i nov škriljak. Ima ih dosta koji nose našavavane košulje nedjeljom.

3. Najbolje i najljepše se oblače za velike svetke i skupštine. Onda obuku najkićeniju rubaču.

4. Oružje. Od oružja su neki imali puške, no sada nemaju oružja.

c) Djevojka nosi radnim danom rubaču, spodnju krklju, a odzgora kupov-bljuzu, kiklju i fertun. Gornje odielo je od kupovnog materiala, a spodnje od domaćeg. Ljeti su bose i gologlave, a zimi nose cipele i rubec. Zimi nose još gače (kupovne), štumfi i vuneni rubec.

2. Mlada - snaha - se jednako nosi kao djevojka. Neke drže još stare običaje, da povežu glavu crnim rubcem sa crvenim ružama, a odzgor je rubec. Po kući ide samo u tom crnom rubcu.

Sneha ima i prikopčanu kosu, a djevojka nosi kečke. -

3. Udana žena nodi tamnije odielo i fortune. Rubci su isto tamniji. Starice nose napiže od domaćeg platna, odielo. Prije su nosile poculice.

Kad su u žalosti, nose crninu godinu dana, a za mužem žale i dulje. -

d) Obuća.

1. Ljudi obično ne idu bosi nikada. Djeca, djevojke i žene idu bose ljeti.

2. Za muške je obuća: cipele, a zimi čižme. Ženske nose zimi cipele i čižme, a ljeti opanjke. Muški nose većinom krpe mjesto čarapa, a žene nose čarape.

e) Nedjeljom uzmu u ruke našavavane rubce, za ukras, a nos brišu u druge. Ambrele nose obične, velike, muške, crne. Zimi nose žilnice, kite se raznim broševima. Špangama i češljićima.

f) posteljina. 1. Sve što je na posteli zove se posteljina.

2. Postela je uređena ovako: Ozdo je slamnjača, na njoj blazina, pa plahta. Pod glavom su vanjkuši. Pokriva se drugom blazinom. Složen krevet se pokrije kopertom. Plahta i jastučnica su od domaćeg platna ili kupovnog. Jastuci su punjeni perjem.

g)²¹

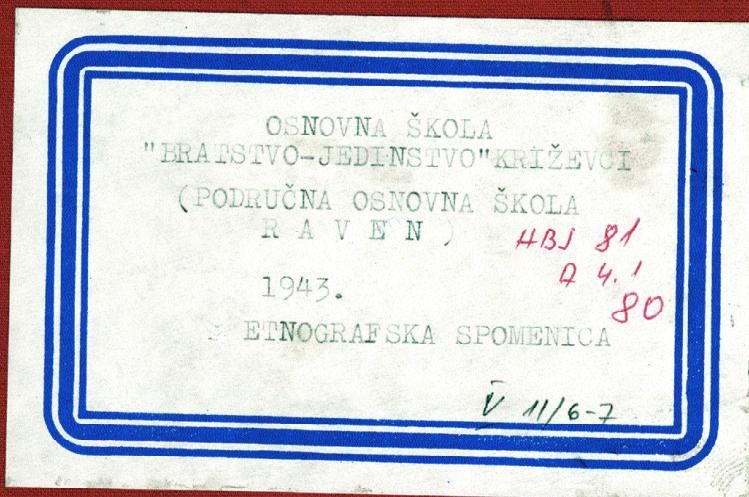
20 Ostatak teksta nije prepisan u spomenicu, već se nalazi u bilježnici vježbanki umetnutoj u spomenicu.

21 Ovo je posljednji unos u bilježnicu vježbanicu i njime završava opis narodnog života u Ravenu.

29

80

PRESLIK ORIGINALA

Kridio : 27.m. 1913. —

R. C. u i a k
č u p. - ū k o l. i e u j e s t i e l y :

Spomenica (etnografska)

Započela:
Stanislava Štrk, učit.

1. Kraj i mjesta.

- a) Grada je ureta iz križevačke okolice, te nijesta Raven, kotar Križevci, velika župa Štrogota, Hrvatska. Taj kraj ide na sjever do sela Lemes, na istok do sela Mali Raven, na jug do puta koji vodi u selo Repinec, na zapad do sela Tkalec, Doljanec, Pavlovec i na sjeverozapad do sela Dabovca. Raven se je smjestio na dugackom obrošnku Kalnika.
b). U tom kraju su naseljena mjesta: Raven (450 duša), Lemes (154 duša), Mali Raven (83), Tkalec (314).

2. Gore i vode.

- a) 1. Taj kraj je brežuljkast. Raven je smješten na srednjem obrošnku kalničke gore. Na zapadu od Ravnog su brežuljci, obronci zagrebačke gore. Ti obrošni nemaju narocitih nariva, već su po njima sola, koja imaju svoja kasebna imena. To su nazivi od davnine, pa se ne zna kasto se tako zove.
2. Nije mjesto na gori narod nariva vrh. Za stane brda nemaju narocitih nariva, nego „stran“.
3. U tom kraju nema ni rudnika ni kamenoloma. Vapno donose vapnari iz Kalnika i to samo toliko koliko je potrebno za gradnje i bičenje kuća.
b). 1. U blizini nema veće rieke. Tu je potok Činec koji izvire ispod Kalnika. Za kisom jeseni Činec se jeko razlikuje. Jezera i bara nema.
2. Za mjesta uz rieke i potoke, također nemaju narocitih imena, jer nema rieka.

3. Lekoviti vrela i voda.

3. Zemlja.

a. Raugani imaju svoje šume većinom na zapadu od Ravna. Tu je „jalsčevje“, gdje ima najviše jalse. Koja na tom močvarnom tlu najbolje rastu. Močvarno je od potoka Crnca. Osim jalsčeva, tu je i šuma Raveničica. Na jugu od Ravna je šuma „Bregje“, a na istoku je „Siročice.“

b. Na istoku su pašnjaci: „Sas“ (ne potok Petrovinač), „Ribujak“, „Žajčak“ (tela je velika travo, pa su se nazici legli), „Ledenia“. (Tu je podvodno, ja iuu malo pječe zahlađi; tu se zaledi.) Na jugu: „Turčak“, „Galda“ već prema sjagorazadu. Tu su nekad bile galge za vješanje neposlušnih Kmetova. Na zapadu: „Luka“, „Jalsčevje“, „Siročice“ (put ne cesta), „Frastice“, „Raveničica“, „Podlučje“, „Krcë“, „Podluka“, na severu su „Reparina“ i „Breg.“

Granice su: na istoku: Ribujak, na jugu: „Frastice“, „Ravničeve Krcë“, „Krcë“, „Ograd“, „Zvirčice“ (bio izvor), „Raveničica“, „Požarine“ (gorjela šuma u blizini). Na zapadu su: „Kucak“, „Ogradec“, „Madarča“, „Luka“, „Jalsčevje“, „Orbi“, „Krcë“, „Valicija“, „Gublina“, „Doga“ (duga je).

Vinogradli. Na severu imaju najviše Raugana vinograde. Ti se zovu: Turjak i Frastice. Dosta ih imaju u Lovrenovići vinograde, no to pada Novakima. Neke imaju vinogra-

de u „Bregu“ kod Dubovca i t.d.

Ta su imena pod davnine, pa muščinu ne znaju već
často se tako zovu.

4. Frak i vrieme.

- a) Godišnja doba jesu: proljetje, leto, jesen i zima.
b) Proljetje je obično hladno. Snica se doista dugo drži,
pa narod mora doista krasno sjati. Leto je vruće i susivo.
Kad god bude i tuče, no narod ne pamti da bi ona
učinila goloće štete. Jesen je hladna i kisovita. Puni
vjetovi: dravčak (sa spetrovitskog, od Drave), savčak,
spinga, od Save. Savčak donosi kišu. Kad je oblaci, veliki,
„Mugla visi.“ Čini curi sneg, iti deret i sneg skup.
I brova vise strascine. Po dovecu ima mnogo myja.
Zima i mraka. Izvornata kiša je „solica“. Velike bure
nosu vroči. Pred kojih dvadesetak godina bio je pak
eklon koji je rušio doveci s korjenjem. Tada je stradao
pedan prastari hrast i lipa.
c) Temperatura je umjerena. Čini se spusti zira do
- 30°, a leti se diigne do 35° C. Običuito, temperatura
povaljno djeluje na rastinje.

5. Plo.

Plo je većinom slovasto. Selo ne poplavi, jer je na uvali, ali kad snieg kopni, raste se čure po poljima. Petrovinac preko ceste, zaustave promet na 5-6 dana. Na te potoke je ravnica, a na istoku i zapadu se uzdižu brežuljci s kojih se stjeva voda.

b.) Za prehranu manje obitelji dovoljno je 3-4 rabi reweye. Nezbogatiji garde mogu 30-40 rabi zemlje.

6. Bilje (drač, trave).

a) U okolini ima ravnog bilja i drača. Na putove rastu koprive, kupina, jaglaci, fiolice, laboda, regić, peji stric, osjak, maček, pleva, divji šipek, peji luk, ščavel, graminica, repuk, slak, i t.d.

Po vodosjtu i vutorima ima masne đurice, mliće, kaino mleko, kiselice.

Na rubu šuma rastu gumbelice (turtlice), divje gumbelice (salamanov pečat), visibaba, sturoteki (jaglaci), fiolice, zajcova detelja, plućnjak i t.d.

b.) Ljuduina za hranu: bere se lećnjak, kupine, gljive, jagode, divja šalata, zajcova detelja, bosonika, osjak i

kiselica.

2. Za liek se upotrebljava: crvit od ljubice, Ramilica, paglaci (starotek), berza, metrica, majčina dušica, mraenjak (kad dojde mrak pred oči) koritnjak (za bute), vrbanjčeva trava (za vrbanac), žucića trava, šumljak (za uho), vodenici louček ili krovnjak (stisće se, ~~ai~~ kaplje u oči ti kad nateče za vukom).

3. Za štapi se kubaci listje, a upotrebljava se i suha cima krompirova. Najviše štapi je sa slanom. Blago se hrani sienom, deteljom, sečkom, repom/sirovom i kuharicom, kukuruzom, kukuruzom, otavom i šrotanim kukuruzom.

4. Za bojadisanje Za bojadisanje se narod služi najviše kupovnom bojom. Bojadisati predstavlja platno i tepihe, a i gotovo platno bojadisati ide za haljine i muščevima za pregači.

5. Stanje se pokrieva crvopom, a gotovo nema slučajeva da bi prekrivali slanom.

6. Za druge gospodarske poslove služi im agreja, kao kolje, a kad se kolje steli, oni strugostinice služe njih liha. Kad se hrata roj pčela, košnica se najprije dobro natane metvicom, jer ona ljepe mirisi. Drač se bez svirjama u prošeci, narocito koprice, koje izsječkane i podmetene kukuruznim brašnom služe i kao hrana malim gusčicima.

7. Za nakit služe: zvaučićki (doemovac), obrek u cvetu, jorgovan, turdulki, gubice, a u gostinici ručavni s papirnatim cvilcem.

8. Od vrbe pleta košarice i igračke. Od nitka isto pleta koprice za krah. Od ljeske prave se mekvice za košarice.

9. Na loetrnicu se nosi u cokvu drvenek i macece. Kao je
ukrs rano, napupale gramicice se pozri 2-3 tjedna prije
loetrnice u podrumu, da se razvata.

Za vraćanje, copanje, isto se upotrebljava bilje.

c.) Koji se biljke uništavaju na štetne? Kao štetne
uništavaju imbu, kukolj, grahamica i sicer.

d.) Za koji se bilje ntkako ne mari, a ipak ima
mnogo. Tu se slabo mari na gekovito bilje, a
ima ga dosta.

f. Životinje

a). Živa li u kraju divljih sisavaca ili četveronožnih
životinja 1. Koji se love i ubijaju za hranu: Ovaj kraj
gotovo nema divljacâ. Nade se nešto lisica, kečeva,
kuna vjeverica, a volo retko faraua. Živa tvoroba,
koji učine dosta štete. Ljudi ih hvataju. Kad
uhvate tvora, sličaj je da ga dvojica nose po selu
pokazuju i sabira protom jaja i novac. U polju
tamane miševe i hrčke, koji za suhe pesni učine
velike štete u pogu. Žvec je štetan jer ^{zgoste} oči
rice. Za hranu se ubijaju sročevi i farau.

3. Šma li drugih sivavaca, za koji se mnogo ne mari? Prije je bilo mnogo više tih životinja. Mnogo su ih ljudi potamnili, a mnogo je krija vлага i metilj.

b). U selu žive oko kuća lastavica, vuga, vrabac, senica, pastirčića i golub.

2. Po poljima su prepelice, ševe, vrana, gavrani, svaka, roda, divlje patke i divlje guske (pjede).

3. Po šumama su fatač, kukuvatčica, slavuj, kos, žuna, pastreb, po koji faran i kobac. Ptice selice odlaze u rupu na jug, a vraćaju se u travnj.

Šetne su vrane i svakice, jer jedu kukuruz, a koristne su sve ptice pjevačice. Mnogo šuma je izkršteno, pa nema više ptica kao nekada. Nogima ne znaju imena.

c). Riba ima malo, pa im ne znaju za ime. Rietko se nude po koji rak.

d). Od gmarova imma kača (belovrške i ridovke), guščera, žab (krastaca, regaca ili kragica, coprnica, kukmać - mukac) Od njih nemaju koristi, osim krastaca, koji se hrane gusjenicama sa povrća. Guščeri i kače grizu. Ne stradavaju ni ljudi ni životinje, jer ih nema mnogo.

e). Kako ih imma kukača? 1.

1. na čopku: žive visi, buhe i stenice.

2. u čopečoj hranji: u šitku imma šizika, na hrani uavaljuju muhe, u brašnu imma crvica

3. u domaćem blagu i oko njega. U blagu imma metilja, a na njemu tekući, visi, uavaljuju obadi, konjske muhe i komarci.

4. na povrću (u vrtu) žitu, travi, voću i druge. Na povrću imma raznih visi i buh (na paradajzom). Na travi imma skakavaca, zirkavaca i raznih kukača. Nogima ne

znaju imena. Na voću i doveću ima štetnih kukača,
gusjenica i mraobic.

5. gdje drugdje? U zraku lete vorne mušice i komarci
Ostrovine kuhce ne poznaju. Gusjenice prave prilične štete.
f. Kakvih imaju pučeva i glista? Znau li od kakve rojiste
či štete? Malog puča zvou sleporuš, a velikog zvou
balavi puč. Glista imaju male i srednjih.

I. Čelesni ustroj naroda.

1. Obćeniti ustroj tjelesa.

a) 1. Jeli li ljudi visoki, srednje visime, nizki? Ljudi su srednje visime.

2. Jeli glava duga, srednja, okrugla? Glava je srednje veličine, lice okruglo.

3. Hakovo je lice, nos? Lice im je zdrave boje, nos pravilan.

b.) Hakove je boje:

1. kosa: Kosa im je smeđa, a u djece je većinom plava. Imaju ih i sa črnim lasima.

2. koža: Koža im je nešto tamnija, a ljeti opaljena od sunca

3. oci: Oci imaju većinom smeđe, a dječa plave.

4. Ima li ljudi rukaste, kovrčave kose? Kosa je većinom gladka, a nude se po koji čovек s rukastim lasima.

5. Ima li ljudi neobično rutavih ili Roamatik (n.pr. na prsima). Rutavih ljudi nema mnogo.

1. Posebne pojave.

- a) 1. Ženе li ljudi jaci ili slabи? Koliku težinu može obican čovjek nositi. Žma li neobično jakih ljudi? Ženе li prije bili jaci ljudi? Ljudi su srednje jačine. Špi su mišićav i čvrsti. Nose do 12. Neobično jaka ljudi nema. Prije bili jaci, jer su kasnije počeli s teškim poslovima, a danas, kada vori pucku školu, odmah mora i kosit i sav posao obavljati.
2. Ženе li ljudi debeli ili mražavi? Ljudi su srednje debljine. Žene su deblje. Najteži su oko 100 kg.
3. Imaju li mnogo djece? Ako nemaju, nije li možda što drugo, a ne neplodnost? Nekoliko je po selu. U selu ima oko 20 obitelji bez djece. Nije kriva neplodnost same žene izazvana pobacaj. Žma neka trava u folju, kojoj ne znaju ime. Kroz korijen osušće i muči probode onda ženi "maternicu". Daje to već same urede ili se iste k lečniku. U susjednom selu je pred nekoliko godina umrla mlada žena od toga.
4. U kojoj dobri obično umira? Umire li mnogo djece? Žma li starih ljudi i koliko su stari? Ženе li ljudi prije dulje živjeli? Ljudi obično umiru oko petdesete godine. Djece najviše umira u prvoj godini. Žma nešto starih ljudi preko 80 godina. Jedan od njih još kosti kao mladić, a drugi idu samo na pašu s gustinama i paravna. Prije su ljudi dulje živjeli.

Dodatak. 1. Kako se zovu dijelovi tела? (Kako se zove cijelo tело jednom riječju: тело, живот, stas? Kako se zove sve na љовјеку i u љавјекu, od glave do pete?)

Dijelovi тела jesu: glava, vrat, telo, ruke i noge. Tело tело se zove живот.

2. Kako se zovu ljudi po boji kose, kore, očiju, po stazu, debljini, po obliku lica, nosa, usonica i t.d.?

Po boji kose su: ţutje lasi, bele i črne lasi; onda imaju quoli bele kore i črne. Oci su isto plave, smeđe i črne. Po stazu su veliki i mali, a po debljini: suti i debeli. Dugoljasto lice je dugi obras, a okruglo je okrugli obras. Nos je pravilan i frustasti, a ušnice debele su ţubaste.

3. Kako se zovu rane mahne ili falinge (kad je tko celav, plesio, grubav, rebar, šparav, siantav, kad u krič gleda i t.d.?) Celav je љovjek plesio, a grubav je pukljav. Ima li jednu nogu kraća, onda je šparavi, neuma li zubi, šerbav je. Hoda li nesigurno, idu plentavo, a neki gledaju i u krič.

b). Bolesti. 1. Koje su najobičnije bolesti? Od kojih bolesti najviše umira ljudi i djeca?

Najobičnije bolesti jesu: susica, reuma, rani katar, ţira na ţeludcu i hrijavac. Najviše umira od susice, ţira na ţeludcu, kantara, i hrijavca i grize (djeca).

2. Kaj su bolesti parnate? Parnati su ravnii hantari, bolesti řeludea, črjeva, upala pluća, rizavec, malarija, susica i srab.

I. Vanijske ozljede. a) Valede. Kako se kaže kad se tko "ozledi" stije, potuje, afuzi, opće poreže, kad tko okilavi, kad mu nebo spanje? Kako se zove ozljedeno mjesto, kad "zacieli," braugotina, žilek?

Kad se tko poreže nožem, vele, poravat se je, kipnicom vodom se popari, kad se tko lapi, stukel se je. Ozljedeno mjesto je rana. Kad rana zacieli, načini se skula; kad skula odpadne ostane "cristina."

b) Kad "ujede, ugrine"... amija, pas, pičla? Amija i pas griznu, a ſelec puni ūalec.

f) Rane (črjevi, ūugovi). Za rane nemaju drugoga imena. Ići zove mozel, a utisci na rukama i nogama su ūuljovi.

d) Bolesti kože. (lisaj, sorab, sramotne bolesti). Ako se na licu guli koža, to je lisaj. Tko se iubace po tielu piočaji, to je srab. Spolno bolestne zove ūenkelpjur.

II. Unutrije bolesti. 1) Bolesti unutrašnjih organa, počinjih u donjem delu tijela: glave, vrata, očiju, usiju, nosa, usta, nokata, pa kad kosa ispadat, probogat.
Ako vrat bolji, zeljedac, vele, čriče me boli, kolo me u trubu.
Ako vrat bolji, ima bute ili gute. Gute su otekline kropničke,
a bute su škrofli ili ^{pet.} mumpi.
Na oku se naredi pčmenec ili trahom.
Ako uho bolji, iz ujega curi otuber.
Preklada nosa je kantar.
Na usnicama ima ūale.

3) Bolesti cijelog tijela (groznica).

Ako boli cijelo tijelo, veli „ceti život me boli.“

4), Velika bolest ("nevoga). Najstrašnija im je bolest padavica. Ne znaju uroku. Onda čovek malija sobom i pene mu ide na rasta.

5) Ženske bolesti (cvet, trudovi, bolesti prsiju). Ženske su najveći beterne na materinici. Katerinica im se pomakne od dlanova tretata. Na prsa su bolestne kad doje dječu. Ako dijeti ne izvlaci dovoljno mlijeko, ono kačastaj i gnosi se. To je čest slučaj: teško dolije krene od toga silnu temperaturu. Tu murevi pričaju područ. Namli vina, pa piju i inkisavaju gnoj iz prsa. Za svakog gustjeg, vrukca nešt gnaja. Kasnije stavljaju kene peršunovokisac namoćen u rakiji, pa time "razteraju mleko."

III. Dusivone bolesti: a) Kako se xove čovjek (i bolest) kad čovjek mishi, ota vidi kopakakeve (straine) ljudi, životinje i dr. stvari (fixa idea, halucinacije).

b). Kako se xove bolest kad je čovjek bez razloga vesel, da pjeva, pleše ...?

c). Bez razloga žalostan (melankolija)

d). Kako se xove bolest (i čovjek), kad čovjek ništa ne zna, niti ne pamti (lat stupor, raič. bědec)?
Takve ljudi xoru s bedasti ili belavi.

e). Kako se xoru ljudi od poroda glupi, pa uva to tjelesno
slabi ili nekakvi (maleni, a zdepnati, navozana lica,
velikih ustnica i t.d. - eretici)? Tma li u kraju svako xostak
ljudi?

Tjelesno xostak nema.

III. JEZIK.

1. Kojemu narječju pripada govor.

Je li govor istokavski, čakavski ili kajkavski? Kako ga vole sam narod (hrvatski... ili kako?) Kako ga zovu susjedi bliži i dali? Obilježju li ga tako, rugaju li mu se izasto?

Gовор је хрватски, кайкавско нарјечје. Народ га исто тако воли, а исто, ближи и дали сусједи.

2. Ugovor i uglas

Koje se glasovi izgovaraju drugačije nego u književnom govoru? Izgovaraju li se reči tako drugačije nego u književnom govoru (ne „zavlače“ li, ne govore li „na nos“ ili tako drugačije)?

Drugacije se izgovaraju glasovi a, e, u, a glasovi i i o izgovaraju se gotovo svih kao u književnom govoru. Kod govora razlikuju se nos ne govore, a niti drugačije.

3. Ricci.

Za koji stvari narod živa, da se drugdje drugaćije živa?

Podatak. Ima li kakvi tajni govor (kod projekta, načelnika)?

Kakvi je?

Tajni govor ne postoji.

Drugi dio.

IV. Životne potrebitine.

1. Selo i okolina.

a). Okolina. 1. Kako se jednom rječju zove prostor oko sela?

Prostor oko sela je okolica.

2. Kuda se i po koj strane dolazi i može doći u selo?

U selo se dolazi s utoka glavne ceste (Kričevac-Zagreb). Toj cesti, idemo li iz Ravnih, dođemo do sela Mali Ravnici. Na zapad stignemo najprije u selo Trilec. Na jug vodi put prema selu Repušić, a na sjever se tisu istina putem ide u Lemes. U selo još vodi put iz Doljanca i Dubovca. Taj put na zapadu Ravnici.

3). Kako leže sela uz rijeku, potok, na brdu ... ?

Sela su po brežuljicima, a u nizini su uz potok.

4. Gdje su prema selu šume, gora, pašnjaci, livade ujive, (oranice) vrvari, kavrnice? Kuda se u njih ide?

Šume su najviše na zapadu sela, no do njih se ide kroz polje gdje su oranice i pasuice. Još imaju šume na sjeveroistoku. Gora Kalnik sijestila se kraj dva deset kilometara na sjeveru. Pasnjaka imaju vrada oko

sele, a najviše na istoku i jugozapadu. Granice su napisane na zapadu. U selo se može sa svih četiri strana. Sa istoka se dolazi običnom cestom iz Kruševaca. Sa zapada se dolazi u Skalce isto tom običnom cestom. Sa severa se dolazi putem iz Lemeša, a sa juga isti putem iz Repinca. U polje se ide putovima i "ulicom".

5. Gdje je groblje? Kakovo je? Gdje je prije bilo?

Groblje je u Malom Ravnu izvan sela. Od vrata je takođe.

6. Ima li blizu sela kakkav grad, ruševine, stara crkva i kif. statua i t.d., Kakovo knjotuo ujesto, dovo?

Današnja zgrada občinskog poglavarstva bila je nekoc' kurija grofova Ždeučaj. Oko kurije bio je divan park sa velikom raznolicom vegetacijom. Tako se spominje da je stari grof Ždeučaj donio prve daliće u Evropu i tu ih rasadio. Na severnu stranu kis je veliki voćnjak. U vremenu je bilo dvanaest vrsta trešnja - od najranijih do kasnih crnih trešnjića. Tu su bile i silne gospodarske zgrade. Na ujestu gdje je danas kuća g. Njimana, malo ju Ždeučajevi golemi štagalj.

Stari Ždeučaj je imao dva sina: Aleksandra i Nikolu. Drugi je bio fornati ilirski pjesnik. Pred kurijom je bila stara, golema lica. Oko nje je bio kamenit stol i kamenite kljupe. Za tim stolom je Nikola pl. Ždeučaj.

izjavioao jezivostu pjesmu „Puna srca, jave čase.“ To je bilo u času kad je zodigao čas da naknadno skrivostu sam je rekao da je napisao za tu pjesmu neko po nekoj staroj austrijskoj pjesmi.

Zdeučajevi su malo goleme pospede, celi Rave i mnogo kmetova. Na putu prema Skalci ima mali dio pasnjaka koji zove „galge.“ Na tom mjestu su ujedali neposlušne kmetove.

Kako su Zdeučajevi razvijeni živjeli, komad je komad zemlje je odpradao dok i sol nije otisla za dug.

U selu ima dosta uskomeua o životu Zdeučajevih. Tako pričaju da je stari Zdeučaj dao u propovědi kmetovima fal vagana krunjira, a u jesen da morali pokazati dova vagana. Ispodi su ga pod silem padli, no uvidjeli su kako je to dobra hrana i za Quoli, osobito kad se dosta ramasti.

Na groblju nalazi se jedna kameua floča u dosta lošem stanju gdje piše imena Zdeučajevih. Tu su i godine života i smrti nekih Članova. —

Ispod spominju i neki debeli hrast koji su tek šestdeset godina mogli obupniti. Pred desetak godina bio je jake ciklon koji je čupao drveće sa Korfućem. Tada je i taj hrast nastradao.

b). Selo. 1. Sto se misli kad se razce, selo? Misle li se samo kucice i dvorište ili celi kraj oko sela? Znaci li "selo" isto što i, svu grodu i sao svet da sela?"

Pod imenom "selo" razumijeva se spude u okolna sela.

2.) Kako stope u selu kucice jedna prema drugoj (preli u kakvu red u ili su razstrkane?)

Kucice u selu stope poreduju - i to tako da one stanje ulice u dvorištu, a nove imaju pročelje na ulici.

2. Kuća i dvorište

a). Dvorište. 1. Sto se zove dvorište (dvor, avlja)? Ima li velike vralike među dvorištem jednim i drugim?

Braćem prostor oko kuće zove se dvorište. Tu su gospodar ske ugrade. Dvorišta su uređuju kod vecine domaćice ih metu, ako ve makedg dana, a svake sabote nekušas.

2.) Je li dvorište ogradeno i kako je ogradeno? Koji su u njemu stope (gdje je kuća, hrvatskičala i t.d.) je li pravac sli golo, ili je obraćao travom ili draćem? Što zadržano drvećem?

Dvorište je ogradeno. Bolji gospodari imaju betonske stupove i plot, siromasniji imaju slijetve ili živici. Neke imaju pletena mreža i žice. Kuća je do ulice, a na nju se u dvorištu nadovezuje čata, šupa, stajalj i katac. Gnojiste je većinom pred čatalskim vratima, a mnogi već imaju u čata poseban otvor za izbacivanje gnopa. U dvorištu ima još koja voćka, nešto trave i drača.

3. Kuda se u dvorištu ide k susjedu? Ima li u ogradi prolaz, vrata, ili se mora na ulicu? Kuda se u dvorištu vilati?

K susjedu se ide iz dvorišta kroz plot preko drvenog prelaza. Iz dvorišta se ide u pože, teli kroz lesu na cestu.

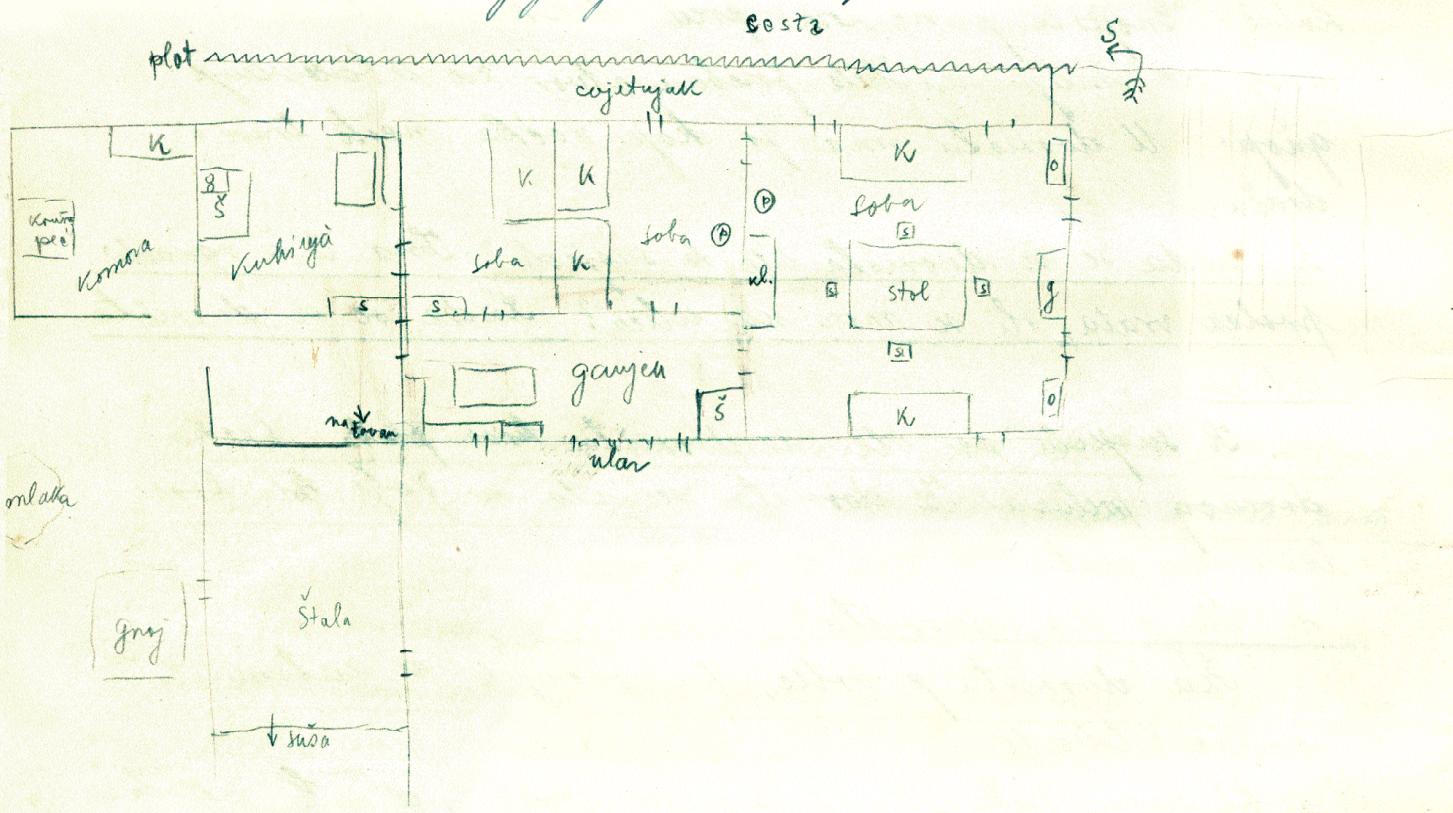
4. Sto je uva dvorišta?

Iva dvorišta je vrtec, pa voćnjak, a ratim stranicu i libade.

b.) Kuća i pokucštvo. 1. Što se sve misli kad se kaže kuća?

Kućom se naziva zgrada u kojoj se staniće i pove gospodarske zgrade okolo. Prva kuća do škole je škola Kralja. Pročelje joj (gleda na ulicu) je dugacko, a ular je u dvorištu. U ularu živi on sa ženom Janom, a dvojicom. Jedimica ucer je umrla mlada, prije 20 godina. Ima 20 rabi grunta i spada među najbogatije gospode u selu. Najprije se drže u gauček. Tu je stol i klupa, pa tu terakini jedu. Dolavde se ide desno u hizu. Tu su 5 prozora, 2 kroveta, 2 osmaručne gradevine, stol stolci, klupa,

pec' i mnogo slika po perivoju. Ta hik'a se ide u manju sobu, u koju se može ići hodnik. Ta velika soba je za goste, a Nikola spava sa senom u toj sobi manjoj. Kraj vrata u tu sobu, ide se u još jednu sobu kroz koju je prolaz za kuhinju. Tu je krovet i stalara za suote. U kuhinji je šparac, stol, klepe, stalara i slike po zidu. Ta hodnika levo vode vrata u komora gdje je sakrivena pec i na tavan.

U drugim kućama nema toliko soba. Većina ih ima hodnik, hik'u, kuhinju i komoru.

2. Od řeša je kuća sagrađena? Šim je pokrta? Je li privremena?
i kako se to radi?

Kuća je od cigle i pokrta je čepom. Sve su privremene, osim 4 sa zgradom stene, koje su na podan stat.

3. Koliko ima odvojenih pregrada soba? Kako se radi predivi zore? Šemu koji služi i što je u kojem? Tma li kakav nijest?
Za spremanje mlijeka, sira...

Soba je hizā, najprije se ulazi u gaujek, a iz njega se ide u kuhinju i komoru. Bogatiji imaju i jo više soba. Hizā je soba za sve. Tu se spi, simi prede i tke. Iz gaujka se ide i na kaban, a često i u podrum. U kuhinji se kuha plo, masadaju kročke, kuka pa sponje i tu se jede žim. U komori se sprema hrana i mličko. U sobi su 2-3 kreveta, zibka, ako je malo diete u kući, stal, stolci, klupa i 2 zidarski, gradevi, a fano ih već imaju, "pani". U starijim kućama je još i škrinja za odjeću. Danas je škrinja u komori. Po zidovima su slike svetaca i pojedinih članova kuće. U pedesetu statu su staklene plete slike. U tom statu su i 2 kluge i stal.

Kreveti su do zida, podan za dragnu. U kuhinji je šparer, stal, klupa, stolci, ja i krevet, stativa i lonača za svijeće.

U komori stoji rakija, kruh, salas mes, sir, mličko i sl.

4. Tma li u kući zahod (pod krovom)? Kako je? Kako ga nemu pod krovom, gdje je?

Samo najbolji garde imaju zahod i to radi stanjstva, a panji idu u stalu ili na gnoj. Taj se zahod malari ve stala ili kotac.

5. Kako se zove jednom riječi ore što je u kući? Kakovo je?
Šte što je u kući je polistvo, a načinjeno je od brastovine ili trešnjevine

c) Drugi zgrade za lude. Žma li osim kuće još kakih zgrada za lude? Kakove su, tko živi u njima i šta je u njima?

Druge naravnih kuća nevaju. U kletima imaju vina za solare nedjeljom i blagdanom po postne tamo piti i kuće donose po kojim bosu.

Dodatak. Gdje se živi, t.j. gdje čio koga nači, kada dođeš u kuću u projecu i t.d.

U projecu i bjeti se rano odazvi na pogrebu. Kao kuće čemu nači baba s djetetom, koja kuha jelo, hrani blago i živad. Oko podne baba nosi jelo, sli dođe tko od mlađih. Uveće se sjedi oko stola, piye i razgovara, te dogovoriva o deljim radu. Živni odnosi muževi u šumu, a žene prednji, snijevi, klaju i t.d.

d) Zgrade za pieno, žitak, živeč, sprave, otude. Žma li osim kuće još kakih zgrada za žitak živeč, sprave, otude, kao ūpa hambar, getuju kulinija, susa i t.d. Gdje je pre to, od česa je i kakovo je? Kakove su stvari u tim spomenutima?

Zgrada za pieno je štagel, za žito nema posebne zgrade. Kurira se sprema u kuririjkah. Čuhote i sprave se spremaju u komoru. Lišće za štrajci stoji u puši. Reba se sprema u podrum sli u trap. Knuk se peći u zemljanoj krasnoj peci, koja je na dovrštu. Rakija se peći u komori.

e.) Zgrade za životinje. Imala bi posebna zgrada za životinje?
Kako je kore zgrada obično odio za svaku vrstu blaga i li
peradi? Kakova je koja i što je u njoj?

Blago i hrani su u štali, svinje u lešu. Kokšinjak na koci.
U štali su jastek i latre, pa se može gdje stoji kama. Svinici
imaju kopanje, a kokšinjci prečki.

f.) Što je još uko kuće? Imala bi možda plupa za tučenje jecma
i kakova druga sprava u prikba? Kakova je?

Plupe za jecam imaju samo neki, a tako isto i čine.

g.) Zdenac. Odakle se nosi voda? Sko je zdenac u
dvorištu, kakav je? Sko je izvan dvorišta, gdje je i kakav je?
Zdenac je od pješke, a ograda je daskama. Svaka kuća
nema zdenca, već se nosi od susjeda.

h.) Dronjak. Imala bi dronjak i kakav je?

Drava su skloplena u dvorištu gdje se pite i cipejui.

i.) Gnojiste u smetištu. Je li gnojiste i smetište tako uređeno?
Neki već imaju betonsko gnojiste, a vecina, samo bacaju gnoj
svoje štale u jamu, poslednjeg smetišta nema.

3. Fgrade izvan dvorišta.

Ima li kakvačka egrada izvan dvorišta, kao što je stan, klet².
Ivan dvorišta su samo kleti po vinogradima.

4. Hrana i posude.

aj spremajuje i priredjujuće smoka, mesa i voćiva. 1. Kako
se zove jednom riccijske, što je za jelo ili što se jede? Kako
je zove više vrsta jela razdjano?

Sve što se jede i pluti za jelo zove se rana. Više vrsti
jela zove se kuhilo.

2. Kako se ubijaju i račinjavaju volovi, svine, ovce, perad,
ribi, raci? Kako se zove celi taj posao, kako kod svake
životinje. Iko taj posao obavjava? Kako se zove koji komad
mesa? Volovi se ovako ubijaju: na visokoj gredi je
više preko kolatura. Tim učetom se sveću nogovi i
podigne ga se. Latnici ga luge tupom stranom sjeku,
a had se prasi, zakoljuju. Iko se uhvati u lonac za
kravovice. Ogule mu kožu i izvade drob. Onda ga vrate

po hrkoti, pa opet svaku polovicu dalje dvele.

Ivinja se uhvati i dugim nošem takođe pod vratom. Zaklana svinje stave u korito, popure, preokrena i stariju starim šlicama. Kad je ostrugana ščetnica i oprava, oignum je na rene i ranjore trbuš. Drob se očisti za deveuse i klobasice. Srce, gljiva, jetra i bubreni se jedu. Učićem svinje razpore po trbušu. Najprije se odrežu polovice glave, lopatice, šunke, rep. Kad se skida špek. Kremennath i rebra se odsele.

Ovaca nema.

Perad. Kokos kolji nošem. Prejku grkljanu, kar uhvate i u juhi kuhaju. Zaklana popure kipavom vodom i čiste od perja. Tista kokos se stvari na živati pod vratom, izvadi se živata i grkljan. Kad se na trbušu stvari i izvradi se drob. Breva se bazi a srce, žaludec, jetra i bubreg se jedu. Tako očišćena je oseli s dene rukat, a više jeb i prepeci. Pečena je varče, tako da se najprije odrežu peruti, boce i biskup, a ostali dio se preče po hrkoti i kobilici.

Guske i patke se zaklana occupies, a kod toga si pomaknu biljom smolom. Raca je kolo na glavi. Racić ujava se kao kokos.

Riba i raka nema.

Dolovi se kuhaju, svinje zakolu, popuriju, stručaju i razčuvavaju. Perad se kolo, popuri i razčini. Dolove kolje mesar. Ivinje kolji muki, a žene im pomaknu. Perad kolja žene.

3. Kako se varličito meso soli, spremna i puši? Kako se nadjevaju kobanice? Kako se koje zove?

Kad je zakojno svrnilj, meso stoji sini dan doa da se dobro ohladi. Dobro se soli i položi u kacu i prelije se jacom (voda, česnaj i pršpa.) Veci komadi stope u pacu 4-6 tjedni, a manji 2-3 tjedna. Buda se dene na tavan i pušti se dim. Lisi se najnuanj mjesec dana. Kroz to vrijeme se meso u pec borsarje. Osušeno meso se dene u komoru na hlad. Od mesa se deluju mesne robase (čurke/ devenice) i prekvrist.

Prekvrst. Žaludec se okreće i napuni rezanim krvama, mesom, vuhima. To se i kreće i pomiješa sa krovom, paprom, grincem i soli. Napunjenu žaludec se fest dasije s pretom i dene kuhat. Kasnije se ollaže i dene među dasice jod cigle.

Devnice ili čurke. Pone se očišćena šreva sa kuhamim, rezanim plućima i porcem, te oporek prepečen na črešnjom listku. Smeđa se 2-3 l kuhanje hajdeće kaže polivenac s krovom. Sve se soli, papri, klinčić, grise i česnaj s dodatkom. Na obodra kraja se zveče pretom i trčnjicom i kuha se. Kuhanje i dobro, ohlađene se deujeju na dim.

4. Kako se „seć“ raja, čisti, „riblji“ i strana krušas, repa, krumpir?

Zelje se počisti ičuvana. Glava se razpolovi i kvaodi se Roren. Riblje se na veliki ribeč, slatke u kacu i dobro poli. Gari se nogavica. (G. Kapman, posjednik, star 67 god. veći da je njegov otac prizovodio da je vidiš starij segača u opačima gazišti sebe.) - Nekoliko dana stoji na toplovi. Potkreće se dasćicom i novati komoreye. Stoji sli a podrumu sli u komori.

Repa se spremna u trap sli podrum. Radi se po malo, debelo oguli, mrtvba, osobi i dene u lonci ili štaf po malo kvarca. Tako stoji 2-3 dana, pa se kuha.

Krumpir. Krumpir se puni ohladiti, a onda se spremi u podrum i postrogi voljoru da ne grijije.

5. Što se još spremna za zimu i gdje za hranu?

Za zimu se još spremna grab, mukva, peršun cikla, Česnjak, paprika, paradiž, vugorki, peperoni, kely i pune se organi.

6. Brašno i pčivo. Kako ga se ima brašna? Kako je kope
mliveno? U čemu i kako se tue ūito, ječam za kašu?

Najfinija je griz melja, onda je glat, šestica, šenicka,
burunaj hajdina. Melji se u mlinu. Meja se u
paromlincu. Za kruh se međe u voštenici, a za blago-
perad se doma šroti.

Jacmeu se namoci i dugo tače u stapi.

Hajda se najpreoli skuba, posući i tucé.

Poro se najpreoli susi, pa tucé. Stuga ima spodnju
kladu, van nje je duplje, gore je jeno obrevo v stapec.

7. Mleko. Kako se doji? Sto se radi redom s mliekom
dok sol ne postane sir, maslo i t. d. U čemu se to
i kako radi? Kako se pove sve ono što nastaje dok se
mleko žini?

Najprije se opere vime. Vlečaju se celom rukom najpre
zardaju dva sečki, a onda staknji. Potem se jošče vidoji do
kraja. Mleko se u vrednice cedi v čupe koji stope v komor, a
zime v kuhinji. Kad se mleko stane, vrati se
obore čisto, a mleko se topi na cigaretu. Kad je pripravljena
zelena i dobro se deli od sira, precedi se i po zadelicu sa
široj siti, oslikati se i dene sli na dim sli na traka sasili.
Vrati se dene v stopicu i tucé se dok se naradi puter.
Kefki se dene u zdebu, a na puter se naliže male vode.

i jo se malo tuče da se uspore buda se zaokraži i
spremi u komoru. Li se prepeče, ja se malo spremi. Stekla
se jedeti s kruhom.

I. Bere li narod sa jelo jagode, glijive i još što? Pre-
maju li se kako te strani?

Narod bere sa jelo jagode, vrganje, lisice, blagre,
mljice; maline, kupine, šipak i trnove. Vrganji se
pusje, a od kupina i šipka se peče pekmez.

b.) Prireditivajuće hrane (jela)

1. Kako se jednom rječju zove prireditivajuće jela, kako
kad pojedim jela, kako porugljivo? Kad je jelo pokvareno?
Prirediti jelo, rele: „slagati ruček, obed, večeru.“ Mleko
skizi, krumpir je zgorel i li se je prijet i b.d.

2. Što se jede prijevo?

Prijevo se jede suho meso, šunka, derenice suhe, kiselo rože, voć, paradijek, luk i dr.

3. Što se peče, prači?

Peče se krumfir, meso, karuk, kolaci i jaja.

4). Kakooga ima peciva od brašna? Kako se masevi i peče
krak i drugo pecivo? Sto sre za to treba i kako se zove?
Od brašna se slavić digneke i prki kolaci. Krak se masevi
u koritu. Brašno se preuze i podmesevi se kvas. Kvas se
navez ostavi u lončiću i stoji na mrazu. Kad se kvas
digne, masevi se krak u vodom, bez soli. Čineći krak
se pokrije u plahicama i plistro se okreće. Kad je doignut,
ravdeli se na 4-5 većih delova. Svaki se zaseb pograbe u
stugajmi i dene u nasičenu i svježom obloženom korpou
da kast se još malo. Kad se krak pomesi, natkuri se pec.
Ugledaju se potegne u grillicom, a pec se očisti u mobrom
kijom i omelom. Ves kar se kugne pred rustić. Kad se krak
deue miter. Ako nije dobar požareu ugledaju se footigne,
a rustić se zapre pležom.

Pogača se slavi od brašna (šestice), jaja, putra soli i vruća.
Dobro se zmesi, dene u plej naniaranu u patnu i vilicom
se kojekak narije, ja se dene pec!

Cimara. Omlesko se dene bela melja, 2 jaja i soli. Kad se
u kuhociću ztrajba. Nakonje se na potvrdi a malo mroziti
i foliji u vrućem. Požareuo se zvodi, raspreri na komocole i
posoli u cukrom.

Licuvara Rukavcova. Dela se isto, samo je kruvane melje.
Digajke. Germu se dene v zdele, nalije se mleko s malo melje. To se naredi navečer i justi do jutra digati. Ujutro se dene još bele melje i malo cukorai vanilija šećer. To se rukama mesi dok puca i dok se mehuri diju. Žvaljive iz zadele i dene na stal posipan brašnom. Sice je z mlječnjakom. Kad se osuće, dene se pekmeza od pliv, ili sir je žajina i vragine ili orei zdrobjeni v mrdataru, ili cukrom ili medom, prokuhan na mleka, ili maki stuceni v mrdataru s prokuhanim mlekom i cukrom.

Tila se dene na testo i čkion se različi. Nekoji ušutu na pečivo, okolo se kaftane i dene v okruglu tijavju. Opet se pliv. Nekoji namazu tijavju i odgor s maslom, a nekoji namazu odgor je žitnjakom.

Pecice. To je isto testo, samo se kreće na četvorine. U sredi se dene sir, vugli se stisnu i kavaljaju, da n' u špice i dene v namazani protfay.

Pita. V zdele se dene bela melja. Na prednju se dene mleka, juter, soli i cukora. To se mesi, a oada se u dva komada osuće. Jedan komad se dene o protfay, namazat s orešima, makom ili pekmezom, a drugi mlince se dene odgor. Dene se peći. Požaremo malo dostoj, a onda se žvaroti van.

Prot Kolaci. Delaju se pod bele melje. Nitri se dene mleka, soli, orede i masla. To se na stolu osuće dok je protfay veliki. Protfay se namazat s maslom i dene se peći.

Kraplini. Mesi se u malom poriten. U mleko se dene melja, cukor, jaja vaniljeva soli i germu. Rukama se zamasi. Dat je dobro kmeseću, s mlječnjakom je osuće

zreči se s Rupicou i justi ligat. Vraji se našt stopi.
Had je našt fest vruči, obkreni pe krafline i pecu se.
Obrnu se šlicom. Ozareni se poade i ošle celotom.

Zajinki se isto pecu na našt.

Štrukli: od buncje, soli i vode se naredi mlinac.

Na psukovni mlinac se deuc sir i zajina i vrucin. To
se različi šlicom. Nasuče se i reže na ^{prst} jedetci duge štruk-
line. Slanu se v namazani protfany. Zgora se deuc još
vrue i deuc se jee. Jedu se vruci.

Rerance. Fest se ramec mega jaja, malo soli i malo vode.
Teuko se ransuče i deuc suset na pito. Ristvo se zreče i
zakuhva v juhu.

Zroganci li napravčane: Delajo se kaki reranci; pa mu učesce.
Ljubom se spručaju v rifaci vodu. Had zavri; makne se.

3.) Što se peči na gojnj vatri i na ženovci ili na ravnji?

Na vatri se peče mlada kuharska i krumpir s obelinjem.
Na ravnji se peče meso u kleti.

4.) Što se peče u posudama? Kako se dove same posude
jelo.

Na ravnji se peče luk s jajima i krumpir. Kuh se
u loncu.

4.) Što se kuha u vodi, mleku?

Na vodi se kuha rezanc, krumpir, grob, zelje, repa, krič,
luk i t.d. Na mleku se nis ne kuha.

5. Kako se drugeće prireduju jela?

c) Kada se koje jelo jede? Ima li pa posebne događaje posebnih jela?

Kad čovjek oboli, Ruba mu se kuhinja jela. A bavljenjem
sobu Žene & porodilji formu nedjelja i ujutru jela s brošom,
i nose kolač, vino i meso.

d) Gdje se kada jede? Kada se jede? Kada se
obrnuje jede i piće? Što se jede kad se se obrnuje jede?
Kada se svećano gosti?

Njutro se jede ručak, u godine obed i u večer je večera.
Jede se u kuhinji pri stolu. Običnije se jede kad se
ore, kori, kopa vinoigrad i u berbi. Tada se jede jula,
meso i kiselj polje ili repa ili krušnjak i kolač.
Svećano se jede kad su "gosti" - svatba, "likomine".

5. Odjelo i obuća.

Kako se jednom rječju pove sve, što čovjek oblači? Kojije
sela roga kraja jednako nose?

Tore što čovjek oblači zove se sprava. U sadašnjem vremenu
nose se jednako u svim delima.

a) Odjelo za djecu

1. Kako oblače djecu, dok ne prohodaju, i to: a) mušku,
b) žensku.

Dok diete ne prohoda, oblač se i muška i ženska djece
jednako. Najprije smu obliku rubačicu, koja je na leđnicu
potvorena i prveže se na ratigku. Na rubačin se obuče kiklovi.
Do 4 godine nosi dečko kiklovi. Na glavi mora biti kapa koja
je cijeli dan ne skida. Na četvrti godine muškarac dolije
klace od domaćeg platna, a za jo kući, a za svetičnu dolije
kupovne klace - belizu.

b) Muško odjelo

1. Svakidajuće muško odjelo i to: a) leti, b) zimi.
Muški nose rubače s domaćega platna. Velema ih imaju
prsa i keraglia obšiveni jarenom tkaninom kaysom ili
fak već natkriveni jareno. Zatim nose

LITERATURA

HR-DABJ-893 Osnovna škola Raven

Radić, A. Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu.
Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 2. Zagreb, 1897.

Cuvaj, A. Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije: Od najstarijih vremena do danas. Sv. VI. Zagreb, 1911.

Cuvaj, A. Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije: Od najstarijih vremena do danas. Sv. VII. Zagreb, 1911.

Dečak, I. Raven i okolica - prinosi za povijest. Zagreb, 2001.

Leček, S., Petrović Leš, T. Znanost i svjetonazor: etnologija i prosvjetna politika Banovine Hrvatske 1939 - 1941. Zagreb, 2010.

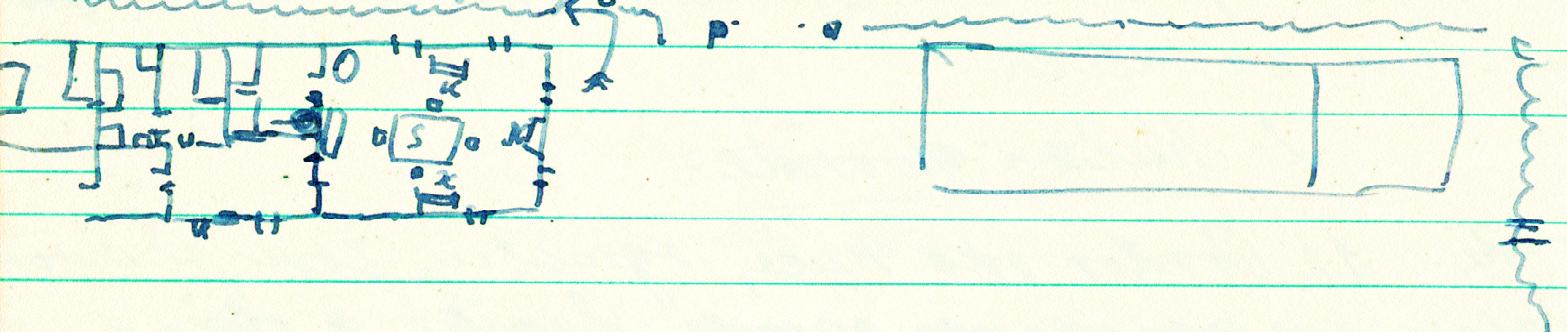
Mikšić, D. Banska vlast Banovine Hrvatske: Odjel za prosvjetu. str. 6.
Sumarni inventar. Zagreb, 2001.

Službene novine br. 194-4-LXVIII/1939. Uredba o Banovini Hrvatskoj
26. 8. 1939. godine

Narodne novine br. 273/1939. Naredba o unutarnjem uređenju Banske vlasti
od 1. 12. 1939. godine.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51435> pristupano
21. kolovoza 2018. godine

panica. Iz te soline se ide n Kubinju. Tu je zed, s 2 steb klupaj "stalara". Tu hodniks vode vrate, komoru, a iz nje opet van.

U drugim kućama nema toliko prostorija. Ne poimaju najprije hodnik u vojega se ide n Kubinju i n pol isto i n komoru.

1.) Kuhinja je od cegle, a prokrita čepom. Tu su kućne povezne, a ³ ~~četiri~~ je do osmog poteza na jedan stol.
3.) Soba je zove hala, kuhinja i komora. Hox je tako dolje godzina. U hali se spava i kse kini. Ljeti spava spava u kuci, jer se radi vani. U Kubinju je kuća masadnja kročne i legu potezi. Kini se u Kubi kuća ne računa za prvi, a doravje v hri. U komorici spava kruha. U sobi su 2-3 kreveta, dježi i stol, stol, osmar i m novije vreme gradeci počka? Brige su mali skrini za odjeću. Smeđi skrini ili ladica stoji u komori. Po krovovima su i parni papir za čuvanje kida. Stol je većinu u glni sobe, nasuprot vrati, bio ujig, su klesani nosiljovi, a u tom kuta je i vij sli glilic. Brige, kruha sli preteca. U Kubinji spava, stolci i stalara. Bio nisu i stolci, tu je njihov u komori stoji kruh, rakije, rukopislo i dr.

4.) Samo najbogatiji gospodinima pakode i to ur sli kotač, dok drugi svr idu u stolu. Brige su na graji, a sad idu u stolu, da skupa da os

projektu pribacuju voci. I ti pakoli, koji su
slali su, zbiti od planaka i neličajnici
5.) sve što je u kući je polničko, a učinje
od bratovine i dečjice.

c.) drugih naravnih luka nevaju. U kletku
suva, pa odlazi nepečivo po proluu tamo
donose.

Izdatak. U projekti i leti se rade odlazi
Kod kult uređi mati baba s obzirom da kult
krasti blago i živad. Blagodarje baba u
doći do od preladišta. Među se spidi obavijest
naravnata i dogovara za dolji rad. Često
ista tako, a poneki muži idu u šumu, a ne
kazati, Ščititi, kifajti, čitajte jer je itd.

d.) Egzada sa više je štakelj, za što neva
kulturu se spremi u kulturu posla. Živad je
množi kokošnjac. Sprave i oruđe se spremi
lisće za pčele doče u šubi. Reba se spremi
da u trap. Krab je pčeli u sećanjima kru
je na dvorištu. Rastija se pčeli u kokoši.

e.) Blago je u štakelj i dolji, svrige u kočevu
je kokošnjac. U štakelj su vase i lopte, da se
stoji kruva. Sviđi muzika i pajuje, a kokoši

f.) Stupe za pčelinu muziku samo neki, a tako

g.) Idejice je od cigle (onaj dio u zemlji
nevolju je stope od današa).

h.) Igra su slavena u dvorištu gdje se cipej

IMPRESUM

Tekst priredile:

Martina Krivić Lekić i Magdalena Đurasek

Nakladnik:

Državni arhiv u Bjelovaru

Za nakladnika:

Martina Krivić Lekić, dipl. povjesničar i etnolog

Biblioteka:

Arhivska spomenica

Recenzija:

doc. dr. sc. Danijela Birt

Lektura i korektura:

Ivana Peulja, prof.

Grafičko oblikovanje i prijelom:

Miroslav Brletić, prof.

Tisk:

KB Color, Bjelovar

Naklada:

300 primjeraka

Cip zapis dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

ISBN: 978-953-59936-0-5

Knjiga je tiskana uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Grada Križevaca
u okviru Dana europske baštine 2018. godine.

Bjelovar, rujna 2018.